

KVINNEPANELETS RAPPORT

Kvinnepanelet 2010 etablert av
Barne-, likestillings- og inkluderingsminister
Audun Lysbakken

KVINNEPANELETS RAPPORT

**Kvinnepanelet 2010 etablert av
Barne-, likestillings- og inkluderingsminister
Audun Lysbakken**

Innledning

Norge er blitt kåret til verdens mest likestilte land. Det har vi all grunn til å være stolt over. Vi var blant de første landene i verden som sikret alle kvinner retten til å stemme ved valg, ta utdanning og delta i arbeidslivet. Likestillingsloven, full barnehagedekning, rett til egen kropp og valg av ektefelle, har gitt kvinner økt frihet.

Samtidig har vi fortsatt ikke reell likestilling mellom kvinner og menn. Kvinnepanelets oppdrag var å peke på likestillingsutfordringer i dag. Dette har vi gjort ved å se hvilke saker som blir diskutert i et likestillingsperspektiv, hvilke stemmer som blir hørt og hvilke som forblir tause. Hvordan blir kvinner presentert i media, og hvilke personer får plass til å diskutere likestilling? Er det kun selvbevisste middelklassekvinner som setter dagsorden? Er det flere stemmer som når fram med budskap om at vi nå er så likestilte at lovfestede rettigheter kan fjernes, enn historier om kvinner som lider under mangel på vern og reelle valg?

Hva du opplever og hvilke muligheter du får i livet er nært knyttet til hvilket kjønn du er. Kvinner tjener systematisk mindre enn menn i sammenlignbare yrker, vi er underrepresentert i viktige beslutningsorganer og er mer utsatt for grov partnervold og voldtekt. Det er fremdeles lang vei å gå før kvinner og menn reelt sett er likestilt her i landet – internasjonalt er veien mye lengre. Det er strukturelle og kulturelle grunner til de systematiske forskjellene mellom kvinner og menn. Det er kun ved å erkjenne disse forskjellene vi kan gjøre noe med dem. Bare slik kan vi sikre frie og verdige kvinneliv for morgendagens døtre.

Dagens likestillingskamp må arbeide for like rettigheter for begge kjønn. Arbeidet for likestilling henger tett sammen med kampen mot klasseforskjeller, rasisme og fattigdom. Vi har i denne rapporten valgt ut noen tema som vi mener er viktige for å synliggjøre at det er lang vei fram før vi kan si at vi lever i et likestilt samfunn. Vi har også ønsket å synliggjøre avstanden mellom intensjonen bak formelle lover og den virkeligheten mange møter i sin hverdag. Kvinnepanelet vil understreke at det er viktig også å sikre menns rettigheter. Likestillingen må favne bredere enn i dag.

Mandatet vårt har vært å skape debatt og gi regjeringen innspill på tiltak som kan bedre kvinners posisjon og kår i Norge. Derfor har vi integrert stemmene til mange kvinner fordi kjønnsperspektivet har vært overordnet for vårt arbeid. Panelet har bestått av mange ulike kvinner, og vi har arbeidet uten et sekretariat. Store deler av skrivearbeidet er frivillig arbeid. Vi har jobbet intenst i en kort periode og prøvd å reise debattene vi mener er viktig for å løse morgendagens utfordringer. Vi har i størst mulig grad forsøkt å bli enige, men tror det er fruktbart at tvisyn og uenighet også kommer fram i kontroversielle saker. Deling av foreldrepermisjonen, ombudsordningen og begrensning av pornografi er eksempler på dette. Rapporten legges fram uten dissenser, men enkeltmedlemmer står fritt i å fortsette diskusjonen framover. Vi håper du vil delta i debatten!

Oslo 27. september 2010

Loveleen R. Brenna

Innhold

Innledning	5
1 ARBEIDSLIV	9
1.1 Kvinner og lønn	10
1.2 Kvinner i ledende posisjoner	12
1.3 Kvinner på mannsdominerte arbeidsplasser	14
1.4 Foreldrepermisjon	16
1.5 Barnehager og skolefritidsordning (SFO)	17
1.6 Pensjon i et kvinneperspektiv	18
1.7 Arbeidsliv og kultur	19
2 VOLD MOT KVINNER	23
2.1 Vold og mishandling	24
2.2 Samfunnsøkonomiske kostnader av menns vold mot kvinner	25
2.3 Tilbudet til dem som må flykte	25
2.4 Vold og samvær	28
2.5 Fattigdom, klasse og vold	29
2.6 Treårsregelen og kjønnsrelatert forfølgelse	30
2.7 Prostitusjon og menneskehandel	32
2.8 Seksuelle overgrep mot barn	34
3 TAUSE STEMME	37
3.1 Vold mot og undertrykkelse av kvinner og barn i lukkede miljøer	38
3.2 Kvinner i det offentlige rom	39
4 HELSE	41
4.1 Likestilling i mottak av helsetjenester	42
4.2 Mødre med barn med funksjonsnedsettelse	43
4.3 Unge mødre	43
5 UNG, SEXY OG LIKESTILT?	45
5.1 Kropp, sex og skjønnhetsidealer	46
5.2 Unge jenter - seksuelle overgrep og seksuell trakassering	47
5.3 Likestilling som tema blant elevene	49
6 VEIEN VIDERE	51
6.1 Likestilling og diskrimineringsombudet (LDO)	52
6.2 Statens informasjonsplikt	53
VEDLEGG	54
Deltakere i Kvinnepanelet september 2010	54

1

ARBEIDSLIV

Nina orket ikke sloss mer. Hun sa opp deltidsjobben i klesbutikken og fikk seg en åtte-til-firejobb i en annen bransje. Nina var ufrivillig deltidsansatt i en kleskjede. Alenemoren var fortvilet over situasjonen. Hun jobbet 60 prosent deltid, men vaktene var fordelt slik at hun ikke kunne ha en jobb ved siden av – for å skaffe seg ei lønn å leve av. Til slutt ga hun opp å få orden på arbeidstiden. Hun sa opp og fikk seg ny jobb hos en rørgrossist. Nina skulle gjerne fortsatt i klesbransjen, men fulltidsstilling, normal arbeidstid og fri hver helg telte mer!

1.1 Kvinner og lønn

FAKTA

I gjennomsnitt er norske kvinners timelønn 85 prosent av menns, selv om like mange kvinner som menn har høyere utdanning og er i lønnet arbeid. Kvinner i varehandelen tjener 80 prosent av menns lønn. Kvinner i finansnæringen opplever enda større forskjeller, der kvinners timelønn i 2008 utgjorde 65 prosent av menns timelønn. <http://www.ssb.no/ssp/utg/200705/09/>

Lønnsforskjellene mellom kjønnene øker i småbarnsfasen. Barn og omsorgsansvar virker negativt inn på kvinners lønnsutvikling.

”Om arbeidene er av lik verdi avgjøres etter en helhetsvurdering der det legges vekt på den kompetanse som er nødvendig for å utføre arbeidet og andre relevante faktorer, som for eksempel anstrengelse, ansvar og arbeidsforhold,” står det i likestillingsloven § 5.

Kjønnsdelt arbeidsmarked og lønnsforskjeller

Arbeidsmarkedet i Norge er svært kjønnsdelt. Kvinner og menn arbeider i ulike sektorer, bedrifter, yrker og stillinger. Lønnsforskjellene følger i stor grad inndelingen i kvinneyrker og mannsyrker: I yrker med mange kvinner, er lønna systematisk lavere enn der hvor det er mange menn, selv om yrkene krever like lang utdanning. Dette er en viktig grunn til timelønnsgapet mellom kjønnene.

I 2002 ble likestillingsloven skjerpet, og det ble tatt inn en presisering om at lønn skulle kunne sammenlignes uavhengig av om arbeiderne tilhører ulike fag og tariffavtaler hos samme arbeidsgiver. Lovgiverne mente altså at man skal kunne sammenligne for eksempel sykepleiere og ingeniører i en kommune.

Lønnsdiskrimineringen rammer særlig store og kvinnedominerte yrkesgrupper. Det er grundig dokumentert at blant annet helse-, omsorgs- og barnehagesektoren står overfor massive rekrutteringsutfordringer. Lønn vil være et viktig virkemiddel for å rekruttere unge kvinner og menn dit.

For å motvirke verdsettelsesdiskrimineringen av kvinnedominerte yrkesgrupper må Likelønnskommisjonens forslag om et lønnsløft for de kvinnedominerte gruppene i offentlig sektor, følges opp. Offentlig sektor må ta i bruk lønn som virkemiddel for å rekruttere og beholde kompetent arbeidskraft.

Utfordringene med å skaffe nok kompetent personell i barnehage, skole, helse- og omsorgssektoren er store. I 2025 vil Norge mangle minst 71 000 årsverk, forutsatt uendret standard og dekningsgrad på disse tjenestene. Det kan bli særlig stor mangel på helsefagarbeidere, men det vil også være et stigende behov for leger og sykepleiere (SSB). Antall søkere til helsefaglig utdanning har gått ned de senere årene. Lav lønn kan være en del av forklaringen.

I dag får kvinner dårlig uttelling for høyere utdanning i offentlig sektor sammenlignet med privat sektor. Det slo Likelønnskommisjonen fast. Dette rammer minoritetskvinner i enda sterkere grad enn etnisk norske kvinner. Sosiolog Ida Drange viser i sin forskning at kvinner med minoritetsbakgrunn til tross for høy utdanning fra Norge og god beherskelse av det norske språket, har vanskeligheter med å få seg jobb. I tillegg tjener de dårligere enn etnisk norske kvinner. Det kommer også i fram at kvinner med muslimsk bakgrunn er de største taperne hva angår lønn og arbeidsforhold.

Sosial dumping

Sosial dumping bidrar også til lønnsforskjeller. Det var i byggebransjen fagbevegelsen først avdekket sosial dumping og tiltak først ble satt i verk. Nå finner vi det også i helse- og omsorg (privat) og i rengjøringsbransjen. Det må i større grad fokuseres på tiltak som også sikrer kvinnedominerte sektorer/bransjer vern mot sosial dumping og useriøsitet i arbeidslivet.

Retten til heltid

Retten til heltid og en lønn å kunne forsørge seg selv og sine barn på er et viktig likestillingskrav. Det handler om kvinners deltakelse i arbeidslivet og problemer rundt uønsket deltid og småbrøkststillinger. Deltid er den viktigste grunnen til at kvinners årsinntekt i gjennomsnitt er 64 prosent av menns.

Mange arbeider deltid (673.800). 42 prosent av sysselsatte kvinner (ca 500.000 kvinner) jobber deltid. 13 prosent av sysselsatte menn (ca 173.000 menn) jobber deltid. Noen jobber deltid for å få inntekt ved siden av studiene, eller fordi de vil ha bedre tid sammen med familien. Hovedproblemet har alle de som jobber deltid fordi de ikke får mer jobb/flere timer av sin arbeidsgiver (54.000). Disse kaller vi undersysselsatte, deltidsledige, eller sier at de jobber ufrivillig deltid. SSBs kriterier for å klassifiseres som undersysselsatt er snever, og det er grunn til å tro at det finnes store mørketall. Dette er arbeidskraftreserve som samfunnet sårt trenger.

Kvinnepanelet mener kampen mot ufrivillig deltid må fortsterkes gjennom lovfestet rett til heltidsarbeid og at det legges en strategi for bedre å utnytte lov- og avtalemessige rettigheter slik at stillingsbrøker utvides og kompetanse- og jobbinnhold forbedres. Dette er spesielt viktig i helse- og omsorgssektoren, men også innenfor varehandel, hvor mange kvinner sliter med å få nok arbeid til å forsørge seg selv og familien.

Diskriminering av gravide

Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) melder at graviditetsdiskriminering i arbeidslivet i mange år har utgjort den største delen av antallet klagesaker hos LDO. Fagforeninger melder også om diskriminering av gravide. De uttaler at det er store mørketall i rapporteringen blant annet fordi mange førstegangsfødende ikke orker å ta opp kampen mot arbeidsgiver. Kvinner opplever å bli oppsagt og forbigått på grunn av graviditet. Graviditet og foreldrepermisjon fører til fravær fra arbeidslivet og er en årsak til at kvinner kommer dårligere ut når det gjelder karriere og lønn. Mange blir ansatt i midlertidige stillinger. Arbeidsforskningsinstituttets (AFI) rapport "Erfaringer med og konsekvenser av graviditet og uttak av foreldrepermisjon i norsk arbeidsliv" (2008) viser at arbeidsgivere er lite bevisste sin rolle og lovverket i forhold til diskriminering av gravide.

Hijab, utdanning og arbeidsliv

Retten til økonomisk uavhengighet og retten til utdanning var og er en av de viktigste forutsetninger for å oppnå likestilling og selvstendighet. Disse rettighetene har også stått sterkt i norsk feministbevegelse. Hijabdebatten er sterkt knyttet til nettopp kvinners rett til å få utdanning og arbeid, uavhengig av deres hodeplagg. Forbud mot hijab på arbeidsplassen rammer spesielt kvinner. Slike forbud kan gjøre veien til et likestilt liv tyngre for mange kvinner.

Forsker Berit Gullikstad sier i en artikkel:

"Mange innlegg fra folk som kalte seg feminister unnlot å ta opp spørsmålet om hvilke konsekvenser et hijabforbud ville få for muslimske kvinners økonomiske situasjon. Det får meg til å stille spørsmålet: Er ikke økonomisk uavhengighet lenger så sentralt for etnisk norske feminister?"

Hvorfor ikke, i så fall," spør Gullikstad, som har et mulig svar på lager:

"Debatten handlet om kategoriseringer. Mens tilhengere av forbud automatisk oppfattet seg

selv som «likestilte», ble hijabbrukende kvinner plassert i kategorien «undertrykt» og uten handlekraft. De argumenterte på sin side med at de også tilhørte kategorien «likestilt», blant annet gjennom å fokusere på at et forbud mot hijab i realiteten ville bety yrkesforbud.

Kvinnepanelet krever at barnehagestyrere og skoleledere blir kjent med det regelverket som kan anvendes for å unngå at jenter blir tvunget til å bære hijab. Men skolen skal heller ikke tvinge jenter til å ta av seg hijab. I begge tilfeller vil det være å undertrykke jenter. Forsker Hege Skjeie fra Universitetet i Oslo sa følgende på Forskningsrådets konferanse den 16.09.10,

"For kvinner med religiøs minoritetsbakgrunn er deres vern svekket gjennom konkrete avgjørelser som tas på politisk nivå. Hva er verst for minoritetskvinner i dagens Norge, stigma og opphetet debatt i media, eller mangel på rettsrespekt når det gjelder minoritetskvinnens rettigheter?"

Kvinnepanelet ønsker å stimulere til at flest mulig kvinner tar utdanning og blir økonomisk uavhengige. Det er først da en kvinne kan ha reell mulighet til å bestemme over sitt eget liv.

TILTAK:

- Gjennom sentrale forhandlinger og forbedret treffsikkerhet for virkemidler i forhold til like-lønn og lavlønn, sikres kvinners lønnsutvikling. Arbeidsgiverne må bidra positivt for likelønn, ikke minst for å kompensere de mannlige, høyere lønte funksjonærer og lederes lønnsutvikling.
- Myndighetene som arbeidsgiver må lage en forpliktende opptrappingsplan og finansiere et likelønnsløft.
- Det må iverksettes en rekke tiltak for å utligne kjønnsdelingen i utdanning og yrkesliv. Tilgang til etter- og videreutdanning og uttelling for kompetanse må styrkes innenfor flere kvinnedominerte yrkesgrupper.
  - Realkompetanse og fagbrev/fagutdanning i kvinnedominerte sektor må prioriteres høyere.
- Likestillingsloven må styrkes, blant annet ved å pålegge arbeidsgivere å utarbeide lønnsstatistikk som også tillitsvalgte får tilgang til.
- Kartlegge omfanget av og forsterke innsatsen fra myndighetene mot sosial dumping og use-rriøse arbeidsgivere med kvinner som særlig mål-gruppe.

- **Retten til heltid må lovfestes.**
- **Likestillings- og diskrimineringsombudets (LDOs) veilednings- og håndhevingskapasitet må styrkes på området kjønnsdiskriminering gjennom tilføring av økonomiske og menneskelige ressurser.**
- **Introduksjonsprogram tilbys til alle som kommer på familieetablering og familiegjeningforening.**

1.2 Kvinner i ledende posisjoner

Makt- og demokratiutredningen slår fast at yrkesaktiviteten blant norske kvinner er svært høy når man sammenlikner med de fleste vestlige land utenfor Norden. Samtidig har Norge, i følge utredningen, fortsatt et av de mest kjønnsdelte arbeidsmarkedene i Europa. Det er fortsatt stor mannsdominans i så godt som alle samfunnets lederposisjoner, og valg av utdanning og yrke henger klart sammen med kjønn. I tillegg kommer et tydelig kjønnskill i arbeidstid, ved at kvinner i større grad arbeider deltid og fortsatt bruker mer tid på husarbeid enn menn.

Kvinner og ledelse;

Kvinner er systematisk underrepresentert i lederstillinger. Dette gjelder både i privat og offentlig sektor. Makt- og demokratiutredningens eliteundersøkelse presentert i 2003, viser at mannsdominansen i topplederstillinger er så godt som total: I Forsvaret er den absolutt, i næringslivet 96 prosent, i kirken 94 prosent, i justissektoren 93 prosent og i media 84 prosent. Politikk og kultur er 'best i klassen' med henholdsvis 63 og 70 prosent menn på toppnivå. Totalt viste utvalget fra eliteundersøkelsen at 16 prosent av lederposisjonene var besatt av kvinner, og 84 prosent av menn.

Undersøkelse fra Tidsskriftet Sykepleien (Nr 2/2010, s. 13-15) dokumenterer at kvinnene er i flertall blant de ansatte (75 prosent av årsverkene), men i mindretall øverst i hierarkiene, der de viktige beslutningene fattes. Av de totalt 22 sykehusene tidsskriftet hentet data fra, er det kun 4 kvinner som er administrerende direktører. I tillegg er kvinnene underrepresentert i ledergruppene. Det finnes ledergrupper med 1 kvinne og 10 menn, 1 kvinne og 7 menn og 2 kvinner og 12 menn. I gjennomsnitt er 3,5 av 10 i sykehusledelsene i Norge kvinner.

Kvinnelige ledere i departementene

Departementene er regjeringens sentrale maktapparat. Ser man departementene under ett, er rundt 34 prosent kvinner av topplederne og 44 prosent av mellomlederne kvinner (2009). Skjevhetene blir tydeligere hvis man ser på de enkelte departementer. Forsvarsdepartementet har ingen (!) kvinner i sin toppledelse i departementet og kun 34 prosent kvinnelige mellomledere. Til sammenligning har Justisdepartementet nær 67 prosent kvinnelige toppledere og 51,2 prosent mellomledere. Forsvaret har i overkant av 17 000 ansatte, men kun 4 kvinner fra oberstnivå og opp. Olje- og energidepartementet har kun 20 prosent kvinnelige toppledere og Nærings- og handelsdepartementet 22 prosent.

Formelle og uformelle strukturer

Det er en rekke årsaker til at kvinner er underrepresentert i lederstillinger. Rekrutteringsprosesser bærer ofte preg av at de som rekrutterer ser etter likhet og gjenkjennelse i kandidatene, ikke mangfold og komplementær kompetanse. Dette forsterker allerede skjeve tendenser. Ofte rekrutteres ledere gjennom nettverk. Det vil si at man leter blant kandidater man allerede har kjennskap til. Dette underbygger og forsterker mannlige nettverk og utvelgelse. Det er også strukturelle hindringer på mange arbeidsplasser som hindrer kvinner å søke og å bli vurdert som toppledere. Noen er formelle, noen uformelle. Disse strukturene er skapt av menn med svært få omsorgsoppgaver i hjemmet. Dette har ført til en kultur blant toppledere som gjør at de skal være tilgjengelige hele tiden og tilstedeværelse utover barnehagens åpningstider er en forutsetning for å komme i betraktning. Karriereutviklingen hos menn starter ofte samtidig med at de får barn (Likelønnskommissjonen). Derfor får ukulturen en dobbel effekt gjennom at mor forventes å være mye hjemme når barna er små, mens pappa er mye borte for å gjøre karriere. For å øke andelen kvinner i topplederstillinger, må arbeidslivet organiseres slik at det blir mulig å inneha krevende stillinger og samtidig ivareta familieforpliktelser. Mulighet for fleksibilitet og en styrking av velferdsordninger knyttet til for eksempel pass av barn, er også avgjørende for å stimulere flere kvinner til å søke lederstillinger.

Lovpåbud

Etter Kvinnepanelets syn er underrepresentasjon av kvinner i lederstillinger bekymringsfullt. Man påla i 2003 alle styrever i allmennaksjeselskaper, statlige selskaper, enkelte særlovsselskaper og interkommunale selskaper en kvinneandel på 40 prosent. Senere er samme regel innført for kommunale selskaper hvor

kommunen eier 2/3. Regelen er også innført for en del samvirker. Lovpåbudet har etter vårt syn vært en suksess og har bidratt til å styrke disse virksomhetenes kompetanse. Samtidig klarer ikke staten å oppfylle sine egne målsettinger. Vi mener derfor det er behov for en tilsvarende regulering av kvinneandelen i lederstillinger i statlige virksomheter, inkludert departementene selv.

Ledertreningsprogrammer

Skal kvinneandelen i lederstillinger økes, er det viktig å jobbe med holdninger. En måte å gjøre dette på, er å inkludere likestillingsperspektiver i både rekrutteringsbransjen og i ledertreningsprogrammer.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og LDO bør systematisk gå i dialog med rekrutteringsbransjen og etablerte lederutviklingsprogrammer for å bevisstgjøre disse og utvikle tiltak som kan bidra til økt likestilling.

Mediemakt og likestillingsperspektiver

- 80 prosent av alle kilder i media er menn
- 89 av de 100 mest omtalte menneskene i Norge i 2005, var menn.
- 9 av 10 redaktører i dagspresseaviser er menn
- 7 av 10 ledere er menn
- 3 av 5 stortingsrepresentanter er menn

(Kilde: SSB)

Menn dominerer ikke bare lederposisjoner, men også plassen i det offentlige rom. Hvem som står i front, er talsperson eller ekspert på sitt felt, bidrar til å forme ideer om hva kvinner og menn skal og bør gjøre og barns tanker om hvilke drømmer og muligheter det forventes at de lever ut. Kvinner og menn tildeles i dag ulike roller i offentligheten. Grovt sett kan vi si at menn vurderes som subjekter og eksperter, mens kvinner vurderes som objekter. Menn får i større grad holde seg til saksfeltet sitt enten det måtte være idrett, politikk eller økonomi, mens det ikke er uvanlig at utseendet til kvinner i de samme posisjonene er emne for offentlig debatt og kommentarer.

Endre maktposisjoner

Kjønn knyttet til ledende posisjoner og media er ikke bare et spørsmål om antall kvinner som synes, men også om hvem som skal ha definisjonsmakt til å sette dagsorden i et samfunn. Deltakelse i den offentlige debatten er et spørsmål om demokrati. Antall menn på TV-skjermen og rollene kvinner og menn tildeles kan virke tilfeldig eller naturlig fordi de gjenspeiler resten av samfunnet i forsterket form. Det trengs bevisstgjøring og vilje for å endre maktposisjoner i

samfunnet også innen media og offentlighet.

Miljøer og nettverk som støtter opp under og gir kvinner erfaringer innen områder som i dag er mannsdominert er nødvendig for å utfordre kjønnsroller og gi kvinner nødvendig erfaring til å ta plass. Av landets kommunestyrerepresentanter er 37 prosent kvinner. Det kan bety at spørsmål som angår kvinner spesielt ikke blir stilt og tatt på alvor i mange demokratiske rom. Ingen er født til å lede eller ta ordet, men gjennom trening styrkes både erfaringen og motet til å stå opp for det man tror på eller ønsker å gjøre.

Et demokratisk problem

Samtidig som det må jobbes systematisk med å øke andelen kvinner i ledende posisjoner, bør den offentlige debattformen i seg selv være gjenstand for diskusjon. Den økende trenden med anonyme innlegg på nettbaserte medier gjør det lett å slenge ut kommentarer man ikke nødvendigvis ville signert med fullt navn. Krenkende utsagn og personhets som ingen i praksis trenger å ta ansvar for, kan hindre folk i å delta i den offentlige debatten og er således et demokratisk problem.

Det er ikke færre kvinnelige ledere fordi kvinner er mindre egnet eller har mindre interesse av å være i ledende posisjoner. Det er heller ikke færre kvinnelige eksperter som uttaler seg i media fordi kvinnelige eksperter er mindre begavede enn sine mannlige kollegaer. Det betyr at det er strukturelle årsaker til at kvinner i mindre grad preger ledende posisjoner og det offentlige rom. Disse årsakene må identifiseres og endres.

TILTAK:

- **Kvinnepanelet mener at statlige virksomheter bør lovpålegges å ha minimum 40 prosent kvinner i topp- og mellomledersjiktet i sine virksomheter.**
- **Kvinnepanelet oppfordrer Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet til å gå systematisk i dialog med rekrutteringsbransjen for å bevisstgjøre disse og sammen utvikle tiltak som kan bidra til økt likestilling. Tilsvarende bør gjøres ovenfor anerkjente lederutviklingsprogrammer.**
- **Kvinnepanelet mener at Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) skal utvikle og avholde maktkurs for kvinner som skal ha til hensikt å øke kvinners innflytelse i samfunnet. Det må være et mål å øke andelen kvinnelige**

folkevalgte og kvinners stilling i det offentlige rom. Kursene må avholdes lokalt slik at kvinner har en reell mulighet til å delta.

- **Samfunnsstruktur (barnehage/SFO/foreldrepermisjon) må legges til rette for at kvinner skal kunne være ledere.**

1.3 Kvinner på mannsdominerte arbeidsplasser

FAKTA

Kvinner er i mindretall blant annet i yrker innen bygg og håndverk, fiskeri og skogbruk, teknologibedrifter, industribedrifter, gruvevirksomheter og i Forsvaret. Eksempelvis er andelen kvinnelige elektrikere i Norge ca 3 prosent, kvinner i Forsvaret utgjør ca 8 prosent og 11 prosent innenfor skogbruket.

Med 67 prosent utgjør kvinner i dag et flertall blant studentene ved høyere utdanningsinstitusjoner.

Norge har tilnærmet like stor yrkesdeltakelse blant kvinner og menn. Likevel har vi ett av Eurpoas mest kjønnssegregerte arbeidsmarkeder.

Minoritet blant menn

Det er dokumentert at en minoritet ikke har en reell påvirkning på kulturen de er en del av. Forskning viser at man må over 20 prosent for å kunne påvirke, og først opp mot 40 prosent snakker vi om reell likestilling. Som minoritet blir man ofte sett på som en representant for sin gruppe, sitt kjønn og ikke som et selvstendig individ. Man blir som individ tillagt egenskaper, holdninger og meninger som det er oppfattet at gruppen står for. Man blir lett ekstra synlig, det er lite rom for feilskjær og man må prestere ekstra for å lykkes. Løsningen for mange kvinner i møte med dette er å bli "usynlige"; å tilpasse seg miljøet og normene slik at man skiller seg minst mulig ut og ikke utfordrer eller skaper konflikt. Så lenge "annerledesheten" kvinnene bidrar med ikke blir verdsatt, vil man starte en tilpasningsprosess for å kunne bidra på lik linje med menn med det som reelt blir satt pris på.

Kvinner på ulike nivåer i enheten

På denne måten ser det ut til at det blir ekstra viktig å øke andelen kvinner slik at man kommer "over kneika". Kvinnene må få lov til å være individer med feminin identitet og ikke prisgitt å gjøre alt de kan for å tilpasse seg mannskulturen for å overleve.

Erfaringsmessig blir det mindre problemer som kan relateres til kjønn når man har en større gruppe kvinner i en enhet enn hvis det bare er én eller to. Kvinnene kan støtte hverandre og utfordringene de måtte ha blir kanskje viktige nok til å bli tatt tak i, og ikke bare "sutring". Enda bedre er det når kvinnene også finnes på ulike nivå i enheten, og når de eldre og mer erfarne kan støtte de yngre og være en stemme for deres behov oppover.

Det er mange grunner til at det er hensiktsmessig å få en bedre kjønnsbalanse på en arbeidsplass. På høyere utdanningsinstitusjoner utgjør kvinner i dag et flertall. Blant fremtidige arbeidsgivere blir det økt konkurranse om å rekruttere de beste "hodene" uavhengig av kjønn. Dette vil samtidig sikre et mangfold av erfaringer, kunnskaper og perspektiver som er nødvendig for å møte utfordringene og konkurransen i en globalisert verden. En homogen og uhenksom kultur som skaper "usynlige" og "tilpassede" kvinner og der "lik" blir viktigere enn "likestillt", vil ikke bringe fram den nødvendige kreativiteten som trengs for å løse framtidige utfordringer. Forskning viser i tillegg at kjønnsblandede arbeidsplasser ofte kan føre til bedre arbeidsmiljø og lavere konfliktnivå.

Lik adgang til å gjøre karriere

For å sikre legitimitet i dagens samfunn, er det nødvendig at kvinner har lik adgang til å gjøre karriere i alle yrkesgrupper. Det vil trolig ikke være særlig lønnsomt for bedrifter å framstå som likestillings-sinker. Særlig for instanser i samfunnet som utøver makt er det viktig at disse gjenspeiler det samfunnet de skal jobbe for, både når det gjelder kjønn og innslaget av minoriteter.

"På en arbeidsplass med ei jente og 100 menn, så blir det lagt merke til hvis hun er ei jente som sier fra og forlanger skikkelige sanitærforhold på arbeidsplassen. Dette burde vært en selvfølge, men det er ikke det. Av mennene kan en da bli oppfattet som "syttete" og det blir for slitsomt i lengden, derfor velger noen vekk faget. For kvinner i yrker der det er flest menn kan det føre til at en får tildelt roller som "mor", "maskot", "likestillingsalibi" og "rødstrømpe". Det er det ingen som ønsker seg."

Det er ikke uvanlig at kvinner i mannsyrker sliter med å få tilrettelagt arbeidstøy og verneutstyr. I tillegg er ofte ikke garderobe og sanitæranlegg tilpasset to kjønn. Som kvinne må man tidvis snike seg forbi et par pissoar før man finner et avlukke.

Slutter i mannsdominerte yrker

Enda verre er det at kvinner må tolerere å bli møtt av blader eller plakater med lettkledde jenter både her og der når man er på jobb. Klarer man ikke å ta tak i disse konkrete tingene, er likestilling en "lost case". Flinker jenter har i dag så mange muligheter at de ikke orker gjentatte episoder der de føler at de ikke passer inn i miljøet over tid. Konsekvensen er at mange kvinner som tar utradisjonell utdanning og yrkesvalg, slutter i det mannsdominerte arbeidsmiljøet etter en stund.

Når jenter som har valgt utradisjonelt får barn, er det en del som forsvinner fra yrket. Årsakene er varierte, og det er ikke alltid like lett når ikke kollegaer og bedriften tar hensyn til at en har omsorg for et barn. Ikke alle arbeidsplasser er vant til at far tar ansvar for barn og det som skjer på "hjemmebane". På arbeidsplasser dominert av menn er ofte organiseringen av arbeidet med hensyn til arbeidstid, reiser, kurs og lignende tilpasset at det er en partner hjemme som tar hovedansvar for barn, ofte i form av at arbeidet starter før barnehager og SFO åpner.

Vanskelig å ta ut pappapermisjon

Mange menn opplever i tillegg at det er vanskelig å ta ut den lovpålagte foreldrepermisjonen, og ønsker man å ta ut mer, vil man risikere å møte massiv motstand. Eksempler på dette er at menn ikke "tør" å ta ut permisjon og at arbeidsgiver i mange tilfeller "bestemmer" når den eventuelle permisjonen skal tas ut. Holdningene til "pappapermisjon" kan ofte være vanskeligere for den mannlige arbeidstakeren enn for den kvinnelige.

Opp mot 50 prosent av yrkesaktive kvinner i Norge jobber deltid. På mange arbeidsplasser er forventningene til arbeidsinnsats og fravær i sum i stedet tilsvarende 150 prosent stilling. Det er krevende nok å kombinere fulltidsjobb med familie. I møte med de ekstra forventningene til innsats, er det mange som føler de ikke strekker til og gir seg etter en tid. For å rekruttere flere kvinner til mannsdominerte arbeidsplasser og for å beholde dem, er det helt sentralt at dette går hånd i hånd med familiepolitikken, da kvinner ganske tidlig i karrieren kanskje har en større tendens til å tenke gjennom om yrket og arbeidsplassen lar seg kombinere med familieliv. Her skal det sies at det å styrke menns rettigheter og bygge opp under bildet om at det er naturlig at mannen også kan ta like stort ansvar på hjemmebane, vil gjøre det lettere for kvinner å gå på jobb uten dårlig samvittighet.

Ansvarliggjøring av bedriftene

Det mangler ikke på fine ord og festtaler når det kommer til hvor mye kvinnene har å bidra med i mannsdominerte yrker. Utfordringen er at lite ender opp i konkrete tiltak som får en reell innvirkning over tid. Kvinneandelen har stått på stedet hvil i mange år i flere bransjer. Det er nødvendig at alle nivå i en bedrift ansvarliggjøres for å legge til rette for at kvinnene skal kunne få sin naturlige plass og bli respektert for sine bidrag.

KIM gjenopprettes

Kvinner i mannsdominerte yrker kan ha behov for å møte andre kvinner i lignende situasjoner. Et fellesskap hvor de kan dele sine erfaringer og kunnskap. Kvinnepanelet ønsker at en interesseorganisasjon som KIM (kvinner i mannsdominerte yrker) bør gjenopprettes, og en tilsvarende organisasjon for "menn i kvinnedominerte yrker" (MIK) bør opprettes. Hensikten er å få flere kvinner og menn til å velge utradisjonelt og ivareta minoritetenes interesser.

TILTAK:

- **Større oppfølging av lovpålagte tilpasninger angående sanitærforhold, arbeidstøy og verneutstyr på arbeidsplassen, jfr arbeidsmiljøloven (AML).**
- **Økt oppfølging og veiledning om yrkes- og utdanningsvalg. Rådgivningstjenesten i skolen må styrkes og det må stilles større krav til rådgivere i skolen. Det bør opprettes "rådgivningsteam" i fylkene som har tett kontakt med bedrifter og høyere utdanningsinstitusjoner slik at disse kan bistå skolerådgiverne. Kvinner og menn som har valgt utradisjonelt kan kontaktes av "rådgivningsteamene" for kunnskap, samt at disse kan trekkes aktivt inn i skolen for å foredra. Forebygging av at elever "dropper ut" er en bonuseffekt av bedre rådgivningstjenester.**
- **Flere lovpålagte, stimulerende tiltak til demokratisk representasjon slik at kvinner blir representert på alle nivåer i en bedrift (som lovpålegget om kjønnsbalanse i ASA styrer).**
- **Det bør tilrettelegges for kvinnenettverksgrupper både på lokalt og nasjonalt nivå. Interesseorganisasjonen KIM (kvinner i mannsdominerte yrker) bør gjenopprettes og en tilsvarende organisasjon for "menn i kvinnedominerte yrker" (MIK) bør opprettes.**
- **Unge gutter og jenter trenger rollemodeller som kan vise at det er positivt å velge utradisjonelt. Det bør gjennomføres kampanjer og inviteres til**

egne temadager på ulike bedrifter, utdanningsinstitusjoner osv.

- **Det må stilles større krav til bedrifter/arbeidsplasser at det må tas hensyn til at arbeidstaker har omsorg for barn. AML kapittel 4 om krav til arbeidsmiljø må styrkes. Foreldrepermisjoner er nødvendig å følge opp som lovpålagte ordninger.**
- **Undersøkelser om hvorfor kvinner slutter i mannsdominerte yrker vil gi nyttig kunnskap.**

1.4 Foreldrepermisjon

FAKTA

Den totale stønadsperioden for foreldrepenger ved fødsel er 46 uker med full sats og 56 uker med 80 prosent av full sats. Av denne stønadsperioden er det lovfestet 10 uker til far. Far kan ta ut sine 10 uker med permisjon innen barnet fyller 3 år. Dersom far ikke tar ut sin del av permisjonen mister paret permisjonen. Med andre ord: far kan ikke overføre sin del av stønadsperioden til mor. 3 uker før og 6 uker etter fødsel er forbeholdt mor av helsemessige årsaker. Resten av stønadsperioden – 27/37 uker – kan foreldrene fordele seg imellom som de selv ønsker.

I dag tar om lag 90 prosent av fedre den lovfestede permisjonen.

Den lovfestede foreldrepermisjonen fordeles seg slik i noen andre land

- Danmark: 50 uker, 100 prosent av lønnen.
- Finland: 46 uker. 70–90 prosent av lønnen.
- Frankrike: 16 uker, 100 prosent av lønnen. Har 11 dager fedrekvote i tillegg
- Irland: 42 uker. 26 uker med 80 prosent av lønnen, deretter mindre.
- Sverige: 70 uker. 390 dager med 80 prosent av lønnen, deretter en minimumsutbetaling.
- Island: 39 uker, 13 uker til mor, 13 uker til far og 13 uker til deling. 80 prosent av lønnen.

Opprettholder kjønnete familiestrukturer

Kvinnepanelet ser foreldrepermisjonen som en sentral del av norske velferdsordninger og som et viktig virkemiddel i arbeidet for likestilling som en grunnverdi i det norske samfunnet. Foreldrepermisjonen sikrer at familier kan etablere seg i trygge og forutsigbare rammer og legge grunnlaget for et godt familieliv sammen. Kritikken mot foreldrepermisjonsord-

ningen slik den praktiseres i dag, går på at den i stor grad opprettholder kjønnete familiestrukturer som ikke alltid er sammenfallende med ønsket om full likestilling også på hjemmebane. Videre har vi sett at omsorgsoppgaver i større grad påvirker mors karrierestruktur og lønn enn fars, og ser dermed at de sammensatte problemstillingene knyttet til familie, reproduksjon og arbeidsliv på ingen måte kan reduseres til enkle størrelser.

Motstand mot fedrekvote

Permisjonsordningen i dag oppfattes generelt som meget god (se sammenligning med andre europeiske land til venstre), men det er også en økende motstand mot fedrekvoten (sist sett i Høyres landsmøtevedtak med påfølgende debatt). Argumenter om familiens valgfrihet satt opp mot "tvang" må imøtegås så man ikke risikerer å ødelegge for den gode utviklingen siden innføringen av fedrekvoten i 1993. Da tok kun 3 prosent ut fedrekvote, mens i dag tar mer enn 60 prosent av fedrene ut sine uker eller mer. Om lag 90 prosent av fedrene som har rett til fedrekvote, tar ut kvoten. Ca ¼ av fedrene som tar ut foreldrepenger, tar ut mer enn fedrekvoten. Ca 8 prosent av fedrene som tar ut foreldrepenger, tar ut mindre enn fedrekvoten.

Erfaringer fra rettspraksis og utviklingen etter ny barnelov viser at fedre som har tatt ut omsorgspermisjon i barnets første tre leveår har større andel av omsorgen ved et eventuelt samlivsbrudd.

Dette understreker viktigheten av tidlig tilknytning for både far og barn. Foreldre som er i stand til å samarbeide ved et samlivsbrudd senker også risikoen for vold og konflikter mellom partene. Mannpanelet skriver følgende i sitt notat:

"Forskningen slår fast at det er til barnets beste å ha mest mulig kontakt med begge foreldrene. Både i familien og eventuelt etter et samlivsbrudd er det viktig å legge til rette for dette. I dag bor for eksempel over 80 prosent av alle barn etter samlivsbrudd sammen med mor mens far får en redusert samværsrett. Dette er en åpenbar skjevhet.

Et viktig virkemiddel til å skape god kontakt mellom barn og foreldre er foreldrepermisjonen. Foreldrepermisjonen må imidlertid baseres på et prinsipp som fører til bedre fordeling mellom foreldrene. Det er viktig at begge foreldrene knyttes til barnet så tidlig som mulig i barnets liv. Det er viktig både for at barnet skal utvikle trygge rela-

sjoner til begge foreldre, for at foreldre skal være trygge på egen og hverandres relasjon til barnet, og at avbrudd fra jobb blir likere fordelt.”

<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Menn%20og%20likestilling/Konklusjonsnotat%20fra%20mannspanelet2.pdf>

Kvinnepanelet mener foreldrepermisjonen må baseres på et prinsipp om lik fordeling av permisjonstiden mellom foreldrene. Dette betyr at fars permisjon må utvides. Mannspanelet foreslår at permisjonen utvides til 52 uker med full lønnskompensasjon fra fødsel.

TILTAK:

- **Omsorgspermisjonen på to uker for fedre/ omsorgsperson i forbindelse med fødsel må lovfestes med lønn, jf Arbeidsmiljøloven § 12-3.**
- **Kvinnepanelet ser også at det er et ”gap” mellom foreldrepermisjonen og rett til barnehageplass, og ønsker at man utreder hvordan dette best kan fylles for familiene som rammes. Evt. åpen søknadsfrist som det i dag er i mange private barnehager.**
- **Opptjeningsretten må fortsatt utvides slik at så mange barn som mulig får rett til å få omsorg fra sine nærmeste omsorgspersoner. Dette gjelder uansett foreldrenes kjønn og samlivsform og arbeidslivstilknytning. I dag faller uføretrygdede kvinner utenfor regelverket.**
- **Foreldrepermisjonsordningen må utvides til 52 uker med full lønn.**
- **De siste 3 ukene før fødsel og de første 6 ukene etter fødselen må øremerkes mor, resten av permisjonen må deles i 3 like deler. En del til mor, en til far og den resterende delen skal være valgfri. Med 52 ukers foreldrepermisjon betyr det at resterende 43 uker fordeles med 14,3 uker på mor, 14,3 uker på far og de øvrige 14,3 ukene fordeles slik foreldrene selv ønsker.**
- **Foreldrepermisjonen må baseres på individuell opptjening for hver av foreldrene med utgangspunkt i egen stilling og lønn.**

1.5 Barnehager og skolefritidsordning (SFO)

FAKTA:

Kommunen skal ha et tilbud om skolefritidsordning før og etter skoletid for 1.-4. årstrinn og for barn med særskilte behov for 1. – 7. trinn. Kommunens plikt til å ha en skolefritidsordning er begrenset til skoleåret. Det er ingen plikt for kommunene til å ha en slik ordning i feriene. SFO som ikke er en del av verken grunnskoleopplæringen eller videregående opplæring, skal være noe annet enn skole og barnehage. Det skal være en trygg oppholdsplass for barna utover skoletiden, gi barna omsorg og tilsyn, legge til rette for lek, kultur- og fritidsaktiviteter og være tilpasset barnas og foreldrenes behov. Arealene inne og ute må være tilpasset den aktiviteten som drives. SFO skal ha vedtekter som fastsettes lokalt av kommunen. Vedtektene skal som et minimum inneholde bestemmelser om eierforhold, opptaksmyndighet, opptakskriterier, opptaksperiode, oppsigelse av plassen, foreldrebetaling, leke- og oppholdsareal, daglig oppholdstid, åpningstider samt bemanning og ledelse. Barnehageplass til alle som ønsker det har vært et politisk mål for flere regjeringer de siste 15-20 årene, og vurderingen av behovet for barnehageplasser har endret seg over tid. Etterspørselen etter barnehageplass vil være avhengig av pris, tilgjengelighet og kvalitet på tilbudet.

Åpningstider

Åpningstider i barnehager og SFO må være tilrettelagt slik at vi får organisert hverdagslivet tilfredsstillende når vi jobber. Enkelte kommuner i landet har stengt i alle skolen sine ferier, som høstferie, vinterferie, påskeferie, og hele sommerferien.

Da hjelper det ikke en gang om far og mor har 5 uker ferie hver for seg. Ikke alle har et nettverk rundt seg slik at de får dekket behovet for barnepass. Det kan resultere i at det blir valgt andre private løsninger, eller at en av foreldrene må redusere sin stilling for å få hverdagen til å gå i hop. Da er det som oftest mor som reduserer sin stilling. Dette er ikke alltid ønskelig, men et valg man må ta. Det vil da også gå utover framtidige pensjoner for mor. I noen kommuner åpner barnehager og SFO for seint om morgenen, som gjør at mange kvinner ikke ser noen annen mulighet enn å jobbe deltid.

Kvalitet i barnehage og SFO

Kvinnepanelet er opptatt av at kvaliteten i barnehagene og skolefritidsordningen (aktivitetsskolen) må forbedres. Det må lovfestes krav til kompetent personale, krav til voksentetthet, fysiske og psykososiale forhold. Barnehagen og SFO og aktivitetsskolene skal fremme trivsel og læring, og ikke minst ha krav om at barn med spesielle behov får den støtten og tilbudet de har krav på. I utgangspunktet ønsker Kvinnepanelet at barnehage, SFO og aktivitetsskolene skal være et gratis tilbud til alle barn på sikt. For å begynne å arbeide mot denne målsettingen, ønsker vi at det skal settes i gang strakstiltak for å gjøre SFO og aktivitetsskolene gratis. I dag er høyere utdanning gratis, men der hvor grunnlaget for barns og unges framtid legges, er det ikke det.

FORSLAG TIL TILTAK:

- **Helårs skolefritidsordninger og helårs barnehager må være lovpålagt. Åpningstider i skolefritidsordninger og barnehager må være tilpasset arbeidslivet.**
- **Det bør være en politisk målsetting å legge til rette for gratis barnehager og SFO-ordninger på sikt.**
- **Kvaliteten på tilbudet i barnehagene og SFO må sikres.**

1.6 Pensjon i et kvinneperspektiv

FAKTA

Mange kvinner kommer dårlig ut pensjonsmessig på grunn av lav deltakelse i arbeidslivet. Fordi kvinner statistisk sett tjener mindre enn menn og har lavere yrkesdeltakelse, ligger de i utgangspunktet an til en lavere pensjonsutbetaling enn menn.

Løs tilknytning til arbeidsmarkedet

Flest kvinner jobber deltid og blant midlertidige ansatte er flertallet kvinner. Antallet undersyssel-satte, eller deltidsledige i Norge overstiger 50 000, i hovedsak kvinner. Dette er kvinner som aktivt søker mer arbeid, men som av ulike grunner ikke får det. Den mest vanlige årsaken er organisatoriske inn-låsningseffekter som at arbeidsgiver spekulerer i å ha kvinner ansatt i lave stillingsbrøker for å utnytte mertiden, godt skjult bak ”utfordringen med å få turnusen til å gå opp”. Alle disse kvinnene omfattes av tjenstepensjonsordningene, men er registrert

på stillingsbrøken i kontrakten, ikke i forhold til hva de faktisk jobber og i mange tilfeller betaler inn til. Kvinnepanelet mener dette er urimelig, og at denne problemstillingen må tas inn i banklovkomisjonens arbeid i forbindelse med tjenstepensjonsordningene, slik at disse i prinsippet kan få opptjening også i kortvarige ansettelser eller hvis de arbeider deltid.

Minoritetskvinner og fattigdom

De fleste barna som lever under fattigdomsgrensen i Norge, har minoritetsbakgrunn. Det som kjennetegner familiene disse barna kommer fra, er at de bor sammen med fattige mødre, foreldrene har lav utdanning, de bor ofte i husholdninger hvor ingen voksne er i arbeid, der det bare er en voksen i husholdningen, og/eller at det er mange barn i familien.

Barn i enkelte innvanderergrupper bor hyppigere i inntektsfattige husholdninger. Kvinner som kommer til Norge på grunn av ekteskap må kvalifiseres inn i arbeidslivet så raskt som mulig. Deres menn som har underholdsansvar, må ha kjennskap til hvilke konsekvenser deres valg knyttet til familieførøkning, språklæring og deltakelse i arbeidslivet har for kvinnen og familien på kort og lang sikt.

Familien må gjøre risikovurderinger knyttet til: Hvor lønnsomt er det å få engangsstønad, pluss kontantstøtte og barnetrygd i noen år mens barna er små, sammenlignet med å kvalifisere kvinnen til å delta aktivt i yrkeslivet, oppfylle opptjeningsplikten, få fødselspermisjon og barnetrygd på sikt? Det er ofte mennene som sitter med mest kunnskap om Norge og det norske systemet. Dermed er det først og fremst hans plikt å sikre at familien sammen legger grunnlaget for et godt økonomisk fundament.

Et mulig tiltak er at et introduksjonsprogram legges til grunn for oppholdstillatelse i Norge. Da vil en likestillingsprosess begynne helt fra kvinnene ankommer Norge. Siden gjennomføringen av pakken er en betingelse for oppholdstillatelse uansett hvilket grunnlag det innvilges for, vil likestillingstiltakene omfatte flere kvinner der de kulturelle verdiene i mindre grad kan framstå som et hinder. Pakken bør ha en sammensetning av kurs med språkopplæring slik som nå, men det må også inngå kunnskapsinnføring om oppbygning av det norske samfunnet. Den må også ta høyde for at kvinnelige innvandrere i større grad enn menn er analfabeter og ikke har innsikt i sine rettigheter.

Der folketrygden ikke når

I ny folketrygd skal det fra 2010 godskrives pen-

sjonspoeng ved ulønnet omsorgsarbeid for små barn, eldre, syke og funksjonshemmede tilsvarende 18,1 prosent av 4,5 G, mot tidligere 4 G (3,00 pensjonspoeng). Slik pensjonsreformen nå gjennomføres vil dette gjelde dem som får pensjonen helt eller delvis beregnet etter nytt regelverk. Det vil si personer som er født i 1954 og senere. Det gis tilbakevirkende opptjening for ulønnet omsorg for små barn også for tiden før 1992. Årskull fra og med 1963-kullet vil få hele sin opptjening i ny folketrygd. Kvinnepanelet ber regjeringen så på hvordan kvinner som ikke gis omsorgspoeng etter nytt system kan kompenseres for den oppgaven samfunnet forventet at de skulle ta.

Selvstendig næringsdrivende og enkeltpersonsforetak

Pr. 2008 er det nær 45.000 kvinner som driver for seg selv, enten som selvstendig næringsdrivende eller som eneste ansatt i eget aksjeselskap. De fleste av disse kvinnene driver innenfor tjenesteyting. Kvinnepanelet mener enkeltpersonsforetak vil kunne få et bedre tjenestepensjonstilbud gjennom at det dannes større pensjonskasser.

Kvinner som er hjemme

Ubetalt hjemmearbeid i familiene må kompenseres økonomisk ved skilsmisse og svare til det økonomiske tapet vedkommende har hatt ved å ikke delta fullt i det ordinære arbeidslivet. Ekteskapslovens regler ved skilsmisse bør forbedres slik at dette økonomiske tapet omfattes av oppgjøret ved skilsmisse. Det vises i den forbindelse til Pensjonskommisjonens vurderinger av dette spørsmålet, se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/stmeld//20042005/stmeld-nr-12-2004-2005/10.html?id=406036>

TILTAK:

- **Det må legges til rette for pensjonskasser for små virksomheter.**
- **De kvinnene som pga omsorgsoppgaver i hjemmet før ny folketrygd ikke får godtgjort omsorgspoeng må kompenseres økonomisk. Dette for at de ikke straffes for omsorgsoppgaven samfunnet forventet at de skulle påta seg.**
- **Ekteskapslovens regler bør forbedres slik at det økonomiske tapet ved ikke å ha deltatt i arbeidslivet omfattes i et eventuelt skilsmisseoppgjør.**
- **Det gis full pensjonsuttelling i tjenestepensjonsordningene også for de som jobber deltid.**

1.7 Arbeidsliv og kultur

FAKTA

Film

Kvinner og menn er like godt representert i den offentlige filmutdanningen. Men når de kommer til filmbransjen er forholdene 20 prosent /80 prosent.

Norsk Filmfond 2002 – 2006 støttet 52 spillefilmer. Av totalt 191 nøkkelposisjoner (regi, produsent, manus), var det 35 kvinner mot 156 menn. (18 prosent mot 82 prosent) Menn har alle nøkkelposisjoner i 60 prosent av filmene. Utvikling i nøkkelposisjoner viser at det er ingen tydelig tendens. Kjønnfordelingen ligger stabilt på 20-80 (pluss-minus). Det samme gjelder kjønnfordelingen av støttebidrag.

Kilde: "Tallenes tale" (Kulturmeleglerne 2006).

Teater

De mannlige skuespillerne har lengre yrkeskarriere enn kvinner. Gruppen av yrkesaktive menn er jevnere fordelt over ulike aldersgrupper, inntektsgrupper, ansiennitet- og stillingskategorier enn hva tilfellet er for kvinner. Kvinner faller utenfor etter fylte 40 år og får færre muligheter innenfor sitt yrke.

(Perduco kultur A/S)

Skuespillere i Norge opplever seksuell trakassering mer enn dobbelt så ofte som ansatte generelt. Hele 45 prosent av skuespillerne rapporterte at de har blitt utsatt for en eller flere slike handlinger i løpet av de siste seks månedene. I befolkningen generelt var det tilsvarende tallet 18 prosent.

Jevnt over er altså skuespillere også mer utsatt for hendelser som kan beskrives som seksuell trakassering enn resten av befolkningen.

(Telemarkforskning)

Festivaler

Av landets 63 rockefestivaler er det kun 1 kvinnelig festivalsjef (Norsk Rockeforbund) I andre sjangere er tallene jevnere. Norske festivaler melder at det av 78 medlemsfestivaler er 33 kvinner i førersetet.

Antall kvinner på festivalscenen 2010 var svært lavt, på tross av at det i norsk musikkliv de siste årene har vært en stor økning i antallet kvinnelige artister og frontfigurer.

Kvinnepanelet mener at kulturbransjen og kulturinstitusjonene må bli mye strengere når det gjelder likestilling og kjønnsbalanse. Kvinnepanelet har valgt å se på tre bransjer: Film, teater og festivalbransjer, der kjønnsdiskrimineringen er tydelig.

I forbindelse med debatten om få kvinnelige artister i festival-Norge, skrev likestillings- og diskrimineringsombud Sunniva Ørstavik i sommer en kronikk i Aftenposten, hvor hun stiller seg spørrende til hvorfor kulturlivet slipper så lett unna kjønnsdiskrimineringen. Hun mener det må stilles like strenge krav til kulturinstitusjonene når det gjelder kjønn og likestilling som til politikere og næringsliv.

“Likestillingen har kommet langt i Norge, mye på grunn av lover og regler som sikrer representasjon av begge kjønn. Skal kulturlivet skjermes for denne type reguleringer? Konsekvensen blir i så fall mindre mangfold og ytterligere ensrettet påvirkning av kommende generasjoner.”

President i FIA og leder for norsk Skuespillerforbund Agnete Haaland sier at:

“Kunst skal og må forandre vår oppfatning av verden – ikke bare bekrefte status quo. Kunsten må også vise fram nye bilder som utfordrer vår tradisjonelle oppfatning av kjønn, for å styrke kvinners rolle i kulturell, økonomisk, samfunnsmessig og politisk utvikling. Framstillinger av kvinner i teatre, tv, og film har betydelig innvirkning – ikke bare i kraft av å tilby rollemodeller for publikum, men i kraft av å utgjøre et arbeidsmarked.”

Film

Guttene/mennene dominerer fortsatt de fleste nøkkelrollene i filmbransjen, både foran og bak kamera (Produsent, regi, manus og protagonist). Det er menn som har hovedrollen i de aller fleste filmene, mens kvinnene har en birolle (som kjæreste, venninne og kone).

Den Norske Filmskolen og tilsvarende, utdanner like mange gutter og jenter innenfor regi, produksjon og manuslinjen. Det betyr at kvalitetsmessig mottar gutter og jenter lik utdanning. Men likevel ser man at kvinner er sterkt underrepresentert i alle nøkkelposisjonene. Hvorfor faller jentene fra når det kommer til å søke støtte for å lage langfilm? Når det gjelder kort- og dokumentar, er andelen kvinner mye høyere.

Reklamefilm

Når det gjelder reklamefilm, er kvinneandelen enda

lavere når man ser på regissører. ”I en bransje hvor de færreste regissører får arbeide kontinuerlig med spillefilm er reklamefilm uunnværlig både fordi det gir smør på brødet og bidrar til kontinuitet, kompetanse og arbeidstrening innen filmfaget.” Ta alle talentene i bruk” (*Kulturmeaglerne, 2010*).

Denne ubalansen kan skyldes flere forhold: Det kan være arbeidsforhold og arbeidstidens organisering i bransjen som gjør at flere kvinner med familie velger bort et yrke de har utdannet seg til. Arbeidslivsforskning viser at organisering og lengden på arbeidstiden har stor betydning for hvorvidt menn og kvinner opplever og oppnår like muligheter på arbeidsmarkedet, og det samme kan være tilfelle her.

Vi må også spørre om de som har forvaltet tilskuddsmidlene tidligere ikke har vært bevisste når det gjelder å sette igang tiltak for å sikre at kjønnsbalansen blir jevnere i norsk film, både foran og bak kamera. De siste årene har vi sett en politisk vilje og at tiltak for å utjevne dette er satt i gang. I dag er det slik at spillefilmkonsulentene i Norsk Filminstitutt mottar 18-22 prosent av søknadene til langfilm fra kvinnelige regissører. Å satse på å utvikle kvinner med talenter, fokus på forbilder, mentorordninger, utveksling av erfaring fra mer drevne kvinner i bransjen, kan være en nøkkel til å sørge for at færre kvinner faller fra etter endt utdanning.

De aller fleste produksjonsselskapene eies av menn. Vi har flere aktive kvinnelige produsenter i Norge i dag og det er viktig at kvinner eier selskaper og produserer film. Hvem du er og hvilken bakgrunn du har, er med på å styre hvilke historier man ser etter, hva som fanger ens interesse. Med mannlige produsenter kan det lett bli mannlig regissør, mannlig manusforfatter som skriver en mannlig rolle for filmen.

Kvinnepanelet vil påpeke at denne tendensen og skjevheten ikke bare rammer kvinner i filmbransjen, men også påvirker publikum. Både voksne og barn. Det budskapet filmbransjen sender til publikum er at det er først og fremst menn som kan ta ansvar, ha nøkkelposisjoner, ha hovedroller.

Minoritetsperspektivet er heller ikke tilstrekkelig ivaretatt, og minoritetene blir ikke framstilt på en måte som får fram mangfoldet. Tema knyttet til etniske minoriteter som gjentas er for eksempel tvangsekteskap, hvor forhold mellom gutter og jenter dominerer historien. Det samme gjelder for statistrollene, både i spillefilm og i reklamefilm. Minorite-

tene blir framstilt på en slik måte at de opprettholder stereotyper. Dette er stikk i strid med en samfunnsutvikling som har som mål å inkludere og likestille.

Artister/Skuespillere

“Mens det å bli eldre ofte er en fordel for mannlige skuespillere, merker kvinnelige skuespillere til sin vantro at jo eldre man blir, jo lavere blir både antall roller man blir tilbudt og kvaliteten på disse rollene. Når man først får jobb, tjener man mindre enn sine mannlige kolleger. Det er sjokkerende.”

(Liv Ullmann)

Det er viktig å presisere at kvinnelige og mannlige skuespillere innenfor institusjonsteatrene i Norge i utgangspunktet tjener likt. Men ifølge Agnete Haaland, leder for Skuespillerforbundet, så er det viktig å undersøke dette nærmere slik at en kan få helt klare tall på hvordan det ligger an i de forskjellige institusjonene. Tall gir et konkret bilde av virkeligheten som man må forholde seg til. Og det viser seg at kjønnsstereotypene lever i beste velgående i det norske teatermiljøet og i kulturlivet generelt.

I 2008 gjorde Perduco kultur A/S en medlemsundersøkelse for skuespillerforbundet hvor 44,7 prosent av medlemmene svarte.

Undersøkelsen viser at over dobbelt så mange menn som kvinner ikke har noen utdanning. Menn har 48 prosent høyere total bruttoinntekt enn kvinner, dette til tross for at utdanningsnivået er høyest hos kvinnene. Menn jobber mest med den type arbeid som genererer mest honorar som foredrags/konsulentvirksomhet, konseptutvikling og kunstfaglig konsultasjon.

Basert på undersøkelser gjort i 2010 av Skuespillerforbundet i samarbeid med Telemarksforskning ved Bård Kleppe, viser det seg at over 50 prosent av kvinnene og over 50 prosent av skuespillere under 40 år, har opplevd uønsket seksuell oppmerksomhet i løpet av de siste seks månedene. Rapporten viser også en tendens til at skuespillere foran kamera i noe større grad blir eksponert enn sine kolleger på scenen, og at seksuell trakassering kan være noe mer utbredt i institusjonsteatrene enn i de frie gruppene. Til slutt finner vi at enslige er mest utsatt, mens gifte og registrerte partnere er mindre utsatt.

Om lag 30 prosent har opplevd å bli trakassert av en annen skuespiller. 20 prosent har opplevd å bli trakassert av en regissør, 15 prosent av en annen

kollega, 11 prosent har blitt trakassert av publikum, mens 8 prosent har blitt trakassert av en teatersjef.

Festivaler

På sensommeren 2010 satte media fokus på kvinner på festivalscenen, eller rettere sagt mangelen på dem. Det ble særlig aktualisert i forbindelse med Øyafestivalen som er landets største rockefestival med fast post på statsbudsjettet. Det ble satt fokus på at årets sommerfestivaler hadde et ”alarmerende lavt” antall kvinner på scenen. Dette er en problemstilling som verken tilhører Øyafestivalen eller rockemiljøet. Dette reflekterer et generelt problem i musikkbransjen: Kvinner er sterkt underrepresentert.

Den frie kunsten er fortsatt den viktigste nøkkelen for gode kunst og kultursatsninger i musikkbransjen. Men vi må starte på bunnen av og sikre god rekruttering slik at vi har like mange dyktige kvinner som menn i bransjen. Festivaler og konsertscener som mottar offentlig støtte må pålegges å ha en bevisst holdning til hvilken rolle de spiller for unge jenter og gutter. Først da kan vi sikre en bærekraftig kultursatsning i landet.

Forbilder på scenen og i kulisserne er viktig for unge kvinner som ønsker å skape seg en karriere i kulturlivet. For å få til dette, må det flere kvinner til i produsent- og bookingroller. Balanse er her nøkkelen som vil sikre kvinner og menn like forutsetninger, og samtidig bidra til en rik og mangfoldig musikkbransje.

TILTAK

- **Myndighetene må bidra til at arbeidsmiljøloven overholdes slik at både kvinner og menn får likeverdige muligheter i filmbransjen. (Slik som det er i NRK, og det har ført til større grad av kvinner i nøkkelposisjoner).**
- **Flere kvinner i hovedrollene i spillefilm. Rollene må også inspirere og motivere kvinner og jenter til å satse bredt både i utdanning, idrett, yrkesvalg og mulighet til å se at også jenter kan ha samme drømmer og ambisjoner som gutter, og nå sine mål.**
- **Kvinner i ikke-kjønns spesifikke roller. Oppfordre de ulike utdanningene til å trene studentene i å tenke nytt, med hensyn til kvinner i hovedroller, samt bryte med tradisjonell fremstilling av mennesker med minoritetsbakgrunn, mennesker med funksjonsnedsettelse og andre som sjelden får sin historie fortalt på film.**

- **Reklamefilm:** staten som kunde innfører et likestillingsperspektiv i alle sine reklamefilmbestillinger og setter krav om at kvinner skal regissere halvparten av filmene staten bestiller.
- **Talentjakt:** identifisere flest mulig talenter av begge kjønn, før en starter elitedyrkingen av de aller største talentene.
- **Offentlig debatt:** Kulturdepartementet bør snart komme på banen og i dialog med kulturbransjen om hvordan man i framtiden skal sikre et balansert kulturliv som gir like muligheter for kvinner og menn.
- Hvis usynliggjøringen av kvinner vedvarer så må det få konsekvenser av en eller annen art, som å miste knutepunktstatus eller statsstøtte.
- **Skuespillerforbundet, Filmforbundet og arbeidsgiverforeningene** innenfor film og teater, samt institusjonenes tillitsmenn og kvinner bør sammen lage etiske retningslinjer som spres til alle institusjonene innenfor film og teater og utfordre ledere innenfor institusjonene til å sette søkelys på kjønnsforskjellene på sine arbeidsplasser, og sammen presentere verktøy for å jobbe mot seksuell trakassering på arbeidsplassen.
- **Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO)** må åpne dørene for film-,tv- og teaterbransjen slik at LDO tas i bruk som et lavterskeltilbud for personer som opplever diskriminering eller seksuelt trakassering på kulturarbeidsplasser.

2

VOLD MOT KVINNER

Jeg sammenligner overgrepene med tortur. Folk forstår at mennesker som blir utsatt for tortur, de trenger hjelp over lang tid til å få litt normalt liv igjen. Men seksuelle overgrep har ikke folk det samme bevisste forholdet til. De forstår ikke dimensjonen av senskadene. Overgrep er også tortur, og de som blir utsatt må få tett oppfølging over tid, og det må være gratis. Samfunnet har mange tanker og holdninger til slike som oss, men de vet sjelden nok om hva det egentlig dreier seg om. Jeg har mye smerter og plager. Folk forstår og gir omsorg hvis noen får en kreftdiagnose, får amputert et bein eller en annen sykdom som er akseptert. Men de forstår ikke slike som meg. Samfunnet, altså politikere og systemet, forstår ikke min situasjon, og jeg får dermed ikke den hjelpen jeg trenger. Psykiske plager tapper mye energi. En blir veldig sliten og utmattet, selv om man ikke har løpt 5 mil.

Det er jeg som går til psykolog, det er dyrt og det er jeg som har fått ødelagt mitt liv. Jeg lyver mye, for å skjule min fortid og for å skjule årsaken til at jeg ikke fungerer optimalt i arbeidslivet. Jeg har nå vært syk i noen måneder, men jeg har ikke fortalt noen at jeg er sykemeldt. Hva skal jeg si hvis de spør hvorfor jeg er sykemeldt. Jeg har vært sykemeldt i snart åtte måneder, men jeg har ikke krefter til å komme meg tilbake på jobb. Men hvis ikke jeg går tilbake på jobb, vil jeg få attføring eller bli uføretrygdet, og det betyr redusert inntekt. Dersom inntekten vår blir redusert, må vi flytte fra det huset vi bor i, og det vil igjen ramme mine jenter som går i barnehage og skole i nærheten av der vi bor. Min belastede barndom rammer ikke bare meg, men også mine barn. Det synes jeg er trist. Sliter ikke bare med psykiske og fysiske plager, men også økonomiske.

JULIE

2.1 Vold og mishandling

FAKTA

Internasjonalt:

Hver tredje kvinne i verden blir utsatt for mishandling, seksuelle overgrep eller andre former for vold i løpet av sin levetid. I Europa er vold i nære relasjoner hovedårsaken til uførhet og dødsfall blant kvinner mellom 16-44 år. Kvinne- og barnedrap blir ofte ikke etterforsket i land som India, Guatemala og Russland. Kidnapping og voldtekt av jenter var (og er) en del av krigføringen i mange land (Amnesty International).

I Norge viser undersøkelser fra NIBR og NTNU (2005) at hver fjerde kvinne utsettes for vold eller trusler om vold. Tallene på kvinnedrap i Norge er alarmerende høye. Norge har like mange partnerdrap som Spania sett i forhold til folketallet. Spania topper den europeiske statistikken med ca 70 partnerdrap i året.

Tall fra FN-organet United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), som utarbeider samlede drapsstatistikker for mer enn 50 medlemsland i Europa, Sentral-Asia og Nord-Amerika, viser at det knapt er noe annet land der andelen kvinner som drepes, er så høy som i Norge.

Norge leverer ikke inn noen tall til FN-organet for hvem som står bak drapene på kvinner i Norge.

<http://www.nytid.no/nyheter/artikler/20091015/til-spania-for-a-lare-om-partnervold/>

Norge har internasjonale forpliktelser når det gjelder kvinners rettigheter og behov for beskyttelse. FNs kvinnekommisjon har kritisert Norge for mangelfull oppfølging av FNs kvinnekommisjonskonvensjon Artikkel 6 som omhandler vold i nære relasjoner, voldtekt, menneskehandel og prostitusjon (NOU 2008: 4 Fra ord til handling s 24).

Forestillingen om Norge som et likestilt samfunn

Forestillingen om Norge som beste elev i klassen og at kjønnslikestilling er oppnådd, kan fungere som en passiviserende faktor som hindrer videre utvikling og framskritt i arbeidet. De formelle strukturene i form av lovverk er på plass, likevel makter ikke samfunnet å bekjempe vold og overgrep på tilfredsstillende vis.

Etter 30 år med krisesentre og økt fokus på menns vold mot kvinner, trenger vi fortsatt å styrke arbeidet. Uten sterkere satsning på dette området vil vi aldri oppnå reell likestilling mellom kjønnene.

Mannspanelet problematiserte menns vold mot kvinner slik:

"De profesjonelle aktørene på dette fagfeltet snakker ofte om menns vold mot kvinner som om det er snakk om en entydig type vold som utøves av en entydig gruppe menn. Mennene er forskjellige og volden som utøves er forskjellig med hensyn til både omfang, alvorlighet og systematikk."

En svensk omfangsundersøkelse viser at den vanligste volden innenfor parrelasjonen er fysisk vold. Utenfor parrelasjonen er det seksuell vold som dominerer. Forskerne oppsummerer funnene med at "det ikke finnes frisoner for kvinner", og at seksuell trakassering og vold finnes i alle sammenhenger; på jobb, studieplassen, på gater og torg, og i hjemmet. <http://www.brottsoffermyndigheten.se/default.asp?id=1852>. Seinere undersøkelser i Norge og Finland har vist liknende resultater.

Privat anliggende

Menns holdinger til vold avhenger av alder, skriver Amnesty International i en rapport som heter "Hvem bryr seg? – en rapport om vold mot kvinner."

En gjennomgående tendens i undersøkelsen er at yngre menn er mindre opptatt av menns vold mot kvinner enn eldre menn. Dobbeltså mange menn i den eldste aldersgruppen (45-60 år) betrakter vold mot kvinner som et samfunnsproblem, sammenlignet med den yngre aldersgruppen (18-29 år). Yngre menn definerer vold mot kvinner heller som et privat anliggende enn som et samfunnsproblem. Yngre menn snakker dessuten mindre om vold mot kvinner med venner, kollegaer og andre enn eldre menn (Amnesty International 2007). Dette betyr at det må settes i gang et stortilt holdningsarbeid, spesielt rettet mot yngre menn.

I Sverige har erfaringene med Kvinnefredsbalken i lovverket vært at det generelle kunnskapsnivået om vold og voldens virkninger er forbedret. Etter svensk lovgivning kan menn etter bestemmelsen om "Grovt kvinnofridsbråk" dømmes for systematisk vold. I Norge dømmes man for hver enkelt voldsepisode og ikke for systematisk vold. Ved systematisk vold, vold over tid, kan det være vanskelig for voldsofferet å huske alle de ulike voldsepisodene. Dette fører til færre domfellelser for vold i nære relasjoner.

Kvinnepanelet ønsker å sette fokus på kjønnet vold, og mener det er viktig å innføre en lovbestemmelse som gjør det mulig å straffe voldsutøvere for systematisk, vedvarende vold.

Kjønnslemlestelse

Kjønnslemlestelse er et grovt overgrep mot kvinner. Kvinnelig kjønnslemlestelse er uakseptabelt i enhver form fordi skikken er en krenkelse av kvinners fysiske og psykoseksuelle integritet og representerer vold mot dem. I mange kulturer omskjæres både gutter og jenter. Men kvinnelig kjønnslemlestelse er mye mer alvorlig enn omskjæring av gutter. Kjønnslemlestelse av kvinner kan etterlate varig smerte, lidelse og i verste fall forårsake død. De umiddelbare skadene kan være smertesjokk, livsfarlige blødninger, infeksjoner, vanskeligheter med å urinere, blodforgiftning/stivkrampe, psykisk sjokk og død. De langsiktige skadene kan være tap av fruktbarhet, menstruasjonsmerter, smerter ved samleie, svangerskaps- og fødselskomplikasjoner og depresjoner (FN-Sambandet i Norge).

Det er satt i gang flere gode tiltak for å forebygge kjønnslemlestelse av jenter. Kvinnepanelet mener dette er grov vold mot kvinner, utført av deres egne foreldre. Det er viktig at det jobbes systematisk for å opplyse foreldre om skadevirkningene av kjønnslemlestelse av jenter, og at det er en ulovlig handling. Dersom de kjønnslemlester sin datter vil de begå en straffbar handling. Foreldrene trenger også verktøy for å kunne håndtere stigma de vil oppleve i minoritetsmiljøene og i sin egen slekt dersom de velger ikke å kjønnslemleste sin datter.

TILTAK:

- **Det må innføres spesielle bestemmelser i straffelovgivningen om vold og overgrep mot kvinner, bygget opp etter den svenske modellen Kvinnofrid. En parallell til den svenske lovgivningen om "grov kvinnofridskränkning" må innføres snarest.**
(http://sv.wikipedia.org/wiki/Grov_fridskr%C3%A4nkning)
- **Alle kommuner må få en lokal handlingsplan mot vold i nære relasjoner**

2.2 Samfunnsøkonomiske kostnader av menns vold mot kvinner

I NOU 2003: 31 *Retten til et liv uten vold* er det redegjort for nasjonale og internasjonale undersøkelser som belyser omfanget av menns vold mot kvinner og barn. Både nasjonale og internasjonale data indikerer at denne volden er et alvorlig samfunnsproblem. Det redegjøres også for internasjonale undersøkelser som belyser samfunnsøkonomiske kostnader forbundet med denne volden. For Norges del er det fremdeles store mangler i kunnskapen om omfanget av og kostnadene forbundet med menns vold og overgrep mot kvinner. Kvinnevoldsutvalget foreslo derfor at det skulle gjennomføres en nasjonal representativ undersøkelse for å kartlegge omfanget av denne volden.

Utvalget anbefalte videre at det skulle gjennomføres en kartlegging av de samfunnsøkonomiske kostnadene forbundet med volden. Etter Kvinnepanelets oppfatning er dette et godt redskap for å synliggjøre at konsekvensene av at hver fjerde kvinne i Norge utsettes for vold eller trusler om vold er omfattende.

TILTAK:

- **Det må iverksettes en større norsk undersøkelse som kartlegger de samfunnsøkonomiske kostnadene som følger av menns vold mot kvinner.**

2.3 Tilbudet til dem som må flykte

FAKTA

Det finnes 52 krisesentre i Norge <http://www.noabuse.no/so/kri.htm>
Folkeregisteret har to ulike klassifiseringer for personer som har behov for skjult adresse. Kode 6, "strengt fortrolig adresse", er den strengeste. Adressen er da skjult for alle, også offentlige instanser, bortsett fra noen få personer i skatteetaten. Om lag 870 personer lever på denne koden, og det er grunn til å tro at en stor del av disse er kvinner og barn på flukt fra en mishandler. I tillegg kommer kode 7 "fortrolig adresse", som også omfatter kvinner og barn på flukt fra en mishandler.

I 2009 måtte 1734 barn flykte til et av landets krisesentre sammen med sine mødre. De som

hadde med barn på sitt første opphold dro i større grad (23 prosent) tilbake til overgriper enn de som ikke hadde med barn (19 prosent).

<http://www.krisesenter.com/statistikk/PDF-docs/RAPPORT-KRISESENTER-2009.pdf>

24 av landets 50 krisesentre er tilrettelagt for kvinner med funksjonsnedsettelse.

Krisesentrene er det tilbudet vi har til kvinner og barn som rammes av så alvorlig partnervold at de må flykte fra eget hjem. Krisesentrene vokste fram i en periode på 80- og 90-tallet. Tanken med sentrene var at de ved siden av å hjelpe kvinner og barn som måtte flykte fra hjemmet på grunn av vold, skulle jobbe for å gjøre seg selv overflødige. Dette skulle skje ved å sette fokus på menns vold mot kvinner og kreve at samfunnet tok tak i problemet og satte en stopper for vold i nære relasjoner. Etter over tretti år med krisesentre har vi som samfunn ikke lyktes med å utrydde denne volden. Kvinnepanelet ønsker å blåse liv i tanken om at krisesentrene bare er et steg på veien. Vi vil jobbe for at reduksjon og utrydding av vold i nære relasjoner fremdeles skal være målsetningen. At noen må flykte fra sine egne hjem på grunn av vold er en skamplott for et samfunn som kaller seg likestilt.

Ikke tilbud til alle voldsutsatte kvinner

I dag er det den voldsutsatte kvinnen og hennes barn som må flykte fra hjemmet og søke tilflukt på krisesentre. Dette er en uholdbar situasjon der ansvaret for å beskytte seg selv og barna legges på offeret. Ansvaret for volden må legges på voldsutøver. Det er ikke slik at alle voldsutsatte kvinner har et tilbud på landets krisesentre.

Kvinner med nedsatt funksjonsevne

I 2006 ble det i Norge avdekket at kun 14 av 51 krisesentre var tilgjengelige for funksjonshemmede. Det framgikk av rapporten «Hvilket tilbud gir kommunene til voldsutsatte kvinner med funksjonshemming?». Rapporten ble utarbeidet av Krisesentersekretariatet og Nettverk for kvinner med funksjonshemming. De to organisasjonene stilte spørsmål ved om krisesentrene virkelig kan kalle seg et lavterskeltilbud når så få av dem er tilgjengelige. Den nye Krisesenterloven trådte i kraft 1. januar 2010, men det finnes ingen krav om fysisk tilgjengelighet.

Kvinner med annen tilleggsproblematikk

Krisesentrene i Norge har ikke kompetanse eller kapasitet til å ta seg av kvinner med tilleggsproblematikk som for eksempel alvorlige psykiske problemer og/eller rusproblemer. Volden disse kvinnene opplever er ikke annerledes enn den volden andre kvinner opplever, men krisesentrenes hjelpetilbud er generelt ikke tilpasset disse gruppene. Dette innebærer at kvinner med tilleggsproblematikk kan ha vanskeligheter med å få hjelp, og det kan være vanskelig for dem å skaffe et trygt, gratis tilholdssted hvis de har behov for å flykte fra hjemmet.

Kvinnepanelet ønsker å sette fokus på de gruppene av voldsutsatte som ikke har et tilfredsstillende tilbud ved landets krisesentre. Staten må også sikre at kvinner som er narkotikaavhengige eller har psykiske lidelser også har et tilbud når de blir utsatt for vold og mishandling, uavhengig av om deres narkotikamisbruk. Disse kvinnene trenger både beskyttelse og et tilbud med den tilleggskompetanse for å sikre kvinnene den hjelpen de trenger.

Kvinner på hemmelig adresse

Den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) fastsetter at enhver som lovlig befinner seg på en stats territorium, skal ha rett til bevegelsesfrihet innenfor dette territorium og rett til fritt å velge sitt bosted. På grunn av et manglende reelt rettsvern fra trusler om vold og drap lever over tusen kvinner og deres barn i skjul på koder/vitnebeskyttelsesprogram og hemmelige adresser for å skjule sitt bosted, sin identitet og sin eksistens for overgriper/ene. Truslene de utsettes for er ikke entydige. Både ofre for menneskehandel, kvinner og menn som står i fare for tvangsektenskap, personer som vitner mot ulike kriminelle nettverk og kvinner som må flykte fra en voldelig partner er eksempler på dem som lever på kode. Å kunne fortsette å bo i eget hjem vil ha stor betydning, spesielt for barna. Hjemmet er deres verden, der har de sine venner, leker, rom og nærmiljøet. Mange barn må bytte skole på grunn av mors flukt.

Flere av disse kvinnene har etter hvert fått dårlig helse, og er blitt uføretrygdet. På grunn av manglende støtte fra samfunnet er økonomien katastrofal, og mange av kvinnene og deres barn tvinges til å leve på minimale ressurser. Kvinnepanelet ønsker at staten skal ta større ansvar. Ingen kvinner og barn skal være tvunget til å flykte. Regjeringen må utvikle en klar politikk der fokuset er på gjerningspersonen/ene. Den/de må bære byrden for sin atferd og de kriminelle handlingene.

Barn på krisesentrene

Hvert år må i underkant av 2000 barn flykte til krisesentrene sammen med sine mødre. Per i dag finnes ikke noe felles behandlingstilbud for barn som opplever å komme i en slik situasjon. Krisesentrene er lavterskel botilbud, og de skal i utgangspunktet ikke drive terapeutisk behandling.

Gjennom prosjektet "Barn som lever med vold i familien" (2004-2009) fikk barn på noen krisesentre et tilbud om oppfølging fra enten Alternativ til Vold eller fra Senter for Krisepsykologi i Bergen. Den nye krisesenterloven pålegger kommunene å gi barn helhetlig oppfølging ved å sørge for samordning av tiltak mellom krisesentertilbudet og andre deler av tjenestetilbudet, som f.eks. barnevernet og politiet. Barn som har vært på krisesentrene kan også få hjelp fra et av seks Barnehus. Det finnes likevel ikke et godt nok tilgjengelig behandlingstilbud eller samtaletilbud til barna.

Kvinnepanelet ønsker at alle barn som kommer til et av landets krisesentre skal ha et tilfredsstillende og likeartet tilbud om støtte og behandling basert på barnas individuelle behov. Alle behandlingsinstanser som gir barna hjelp må ha nødvendig kompetanse på vold.

Menn på Krisesentrene

Krisesenterloven som trådte i kraft 1. januar 2010 pålegger kommunene å ha et krisesentertilbud til mishandlede kvinner, menn og barna deres. Krisesentrene for kvinner har tretti års erfaring med hjelp til mishandlede kvinner. De har kompetanse på vold i nære relasjoner, behovene og reaksjonsmønstrene til kvinner i krise. De har, med unntak av to sentre, ingen kompetanse på mishandlede menn. Mange kommuner mangler egne tilbud til menn, og ønsker å pålegge de eksisterende krisesentrene å opprette et slikt tilbud.

Menn i krise er ikke det samme som kvinner i krise. Per i dag finnes det lite forskning og kunnskap om hva denne gruppen trenger av hjelp, behandling og sikkerhetstiltak. Omfanget av denne typen vold og hvilke hjelpetiltak menn har behov for må kartlegges. På denne måten kan vi få et effektivt og målrettet arbeid for å hjelpe menn som er ofre for vold i nære relasjoner.

Kvinnepanelet mener at mishandlede menn må få hjelp på egne premisser i separate tiltak.

En annen kompliserende faktor med å pålegge de

eksisterende krisesentrene ansvar for å ta imot menn, er sikkerhet for kvinnene som bor der. Krisesentrene er lavterskeltilbud som baserer seg på at personen som ber om hjelp er troverdig. Noen voldsutøvere kan benytte seg av muligheten for å komme til sentrene under dekke av å være voldsutsatt. Det har forekommet drap og drapsforsøk utenfor sentre. Når menn skal bruke de samme lokalitetene kan dette utgjøre en sikkerhetsrisiko selv om arealene er atskilt. For kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn kan det være problematisk å oppsøke krisesenteret hvis det ikke er et kjønns spesifikt tilbud. De vil også kunne få vanskeligheter med å returnere til sine miljøer hvis det er kjent at det også er menn på sentrene.

Tvangsekteskap er familievold

Tvangsekteskap rammer hovedsakelig kvinner, og er i utgangspunktet familievold i utvidet forstand. 80 prosent av henvendelsene til Røde Kors' informasjonstelefon mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er fra jenter. Tvangsekteskap handler ikke bare om inngåelsen av et formelt ekteskap, men innebærer også voldtekt og vold i nære relasjoner. Jenta utsettes for et massivt press og skyldfølelse siden den kriminelle handlingen som tvangsekteskap er, som regel blir begått av den nærmeste familien. På mange måter er det en formell ikke-prostituert form for trafficking der kvinnekroppen er gjenstand for å opprettholde tradisjoner, tro, ære og seksuell kontroll, og/eller økonomiske kontroll.

Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile (LLH) melder også at flere unge menn henvender seg til dem fordi de er i fare for å bli giftet bort på grunn av sin seksuelle legning. Når foreldre blir klar over eller får mistanke om at sønnen deres er homofil/bifil prøver de å tvangsgifte han for å unngå skam over familien. Dette fenomenet ser en også i land som England.

http://www.herts.police.uk/report/forced_marriages.htm

Gutter som blir tvangsgiftet

20 prosent av henvendelsene som kommer til Røde Kors' kontakttelefon mot tvangsekteskap og lemlestelse, er fra gutter fra etniske minoriteter. Det kan være gutter som enten står i fare for å bli tvangsgiftet eller som ønsker å gå ut av et tvangsekteskap. Gutter som er i et tvangsekteskap føler ofte ansvar for kvinnen som de er gift med, men som de ikke elsker.

”Tar jeg ut skilsmisse, blir hun sendt hjem. Der er hennes liv ødelagt for evig og alltid. En skilt kvinne har ingen status og verdi i hjemlandet. Det er hun som kommer til å få skylden for skilsmis- sen. Men jeg orker heller ikke å leve sammen med henne over 3 år, for at hun skal få bli i Norge. Jeg lever et liv ved siden av ekteskapet. Et liv jeg ønsket å leve”.

TILTAK:

- Regjeringen må utarbeide en overordnet strategi for hvordan vi som samfunn skal bekjempe vold i nære relasjoner og gjøre krisesentrene overflø- dige.
- Krisesentrene må ha en stabil og forutsigbar ressurstilgang slik at de kan legge langsiktige planer for arbeidet sitt.
- Alternativ til Vold eller liknende behandlingstil- bud til barn på krisesentrene må etableres over hele landet.
- Kvinner som kommer til krisesentrene må få til- bud om behandling for eventuelle psykiske tra- mer som følge av vold.
- Ansvar for vold og overgrep må legges på voldsutøver. Det må ses på alternative måter å løse problemet med vold i nære relasjoner. Kvin- ner og barn skal i hovedsak skjermes i egne hjem mens voldsutøver fjernes.
- Krisesenteret må bestå som akuttmottak for voldsutsatte kvinner, men de er ikke egnet for lengre opphold. Vi må markere hvem som bærer ansvaret for volden ved å ta voldsutøveren ut av hjemmet, og ikke resten av familien.
- Det må bli stilt krav om fysisk tilgjengelighet eller universell utforming på krisesentre i Norge slik at kvinner med funksjonsnedsettelse og kvinner med barn med funksjonsnedsettelse også får et lavterskeltilbud.
- Kvinner med tilleggsproblematikk skal ha de samme mulighetene for et trygt, gratis akutttil- bud når de må flykte på grunn av vold.
- Det må forskes mer på omfanget av vold mot menn og det må kartlegges hvilke særskilte hjel- petiltak mennene har behov for. Krisesentre for menn og kvinner skal være separate tiltak med separat personale.
- Omsorgssvikt handler også om foreldre som har altfor sterk kontroll over barn. Skolen må rette blikket mot disse foreldrene.
- Staten må utvikle opplæring og veiledningstil- bud for foreldre med innvandrerbakgrunn, ”om barn som vokser opp med flere kulturer”: Grup- per der tvangsekteskap forekommer hyppigst

bør få spesielt tilrettelagt opplæring.

- Staten må opplyse ungdom, både gutter og jen- ter, om hva tvangsekteskap er, hvordan det kan forbygges og hvordan gutter aktivt kan være med på å skape likestilling og likeverd i ekteska- pet. Dette kan også gjøres i samarbeid med frivil- lige organisasjoner.
- Bedre oppfølging av ungdom og unge voksne som bryter med familier. Tilbud om ny identi- tet til de alvorligste tilfellene bør være en klar mulighet.
- Kompetanseheving i hjelpeapparatet.
- Flere boliger for de jentene som trenger beskyt- telse. Rettssikkerheten til disse ungdommene er ofte truet, fordi de ikke får politibeskyttelse.

2.4 Vold og samvær

Kristin Skjørtens undersøkelse (2005) viser at norsk barnefordelingsrett i liten grad tar hen- syn til påstander om vold når de bestemmer samvær og omsorg for barn. En sentral grunn til dette er at retten konkluderer med at volden var knyttet til samlivet med mor, og at dette ikke lengre vurderes som en aktuell problem- stilling når forholdet er over.

Maria Erikson (2003) mener, på grunnlag av sin forskning i Sverige, at vold i liten grad er et vurderingstema i barnefordelingssaker i retten. I arbeidet med sin doktoravhandling fant hun at sosialkonsulentene som utredet omsorgsrets- sakene, i liten grad så noen sammenheng mel- lom vold mot mor og vold mot barna. En vanlig vurdering blant sosialarbeiderne var; ”en mann kan være en dårlig partner, men likevel en god pappa”.

Etter innskjerpelsen i barneloven 2006 har dette bildet bedret seg noe, men fremdeles rapporterer krisesentrene og advokater som jobber med problemstillingen at det er rom for betydelig forbedring.

I Norge lever altfor mange barn i voldelige hjem. Noen av barna opplever direkte fysisk vold med de konsekvensene dette har. Andre av barna utsettes for psykisk vold, enten ved at foreldre retter trakas- seringen direkte mot barna eller at barna er vitne til at mor utsettes for fysisk eller psykisk mishandling. Effekten av å være vitne til at far bruker vold mot mor er alvorlig. (Isdal, 2002).

Biologiske foreldres foreldrerett står sterkt i dagens lovverk. I de fleste tilfeller er dette uproblematisk, men i tilfeller der det er vold i familien kan det utgjøre en trussel mot barnas rettssikkerhet. Når mor velger å forlate en voldelig mann/far kan dette utløse en konflikt om barna. Volden stanser ikke ved bruddet, i mange tilfeller vil den eskalere (Bø Vatnar, 2009). I en slik tilspisset situasjon kan volden i ekstreme tilfeller ende med drapsforsøk og drap. Det er i separasjonsfasen volden ofte er farligst og mange av partner-/barnedrapene forekommer. En sentral tanke i barneloven er at samvær og omsorg skal ta utgangspunkt i hva som er best for barnet. Dette ligger også til grunn for FNs barnekonvensjon. Barnets beste blir ofte tolket som mest mulig kontakt med begge foreldre. Dette gjelder også i det norske rettssystemet.

I barnefordelingssaker der voldelige foreldre får samvær med barna sine er det et problem at barna tvinges til fortsatt å ha tett kontakt med voldsutøver.

Per Øystein Steinsvåg skriver i en bulletine fra Senter for Krisepsykologi i Bergen:

”Det er også mye forskning som viser at fedres voldsatferd mot mødre er en klar risikofaktor for annen destruktiv atferd overfor barn, som direkte vold mot barna, seksuelle overgrep, rusmisbruk, og/eller alvorlige psykiske vansker (Geffner et al, 2000, Geffner et al, 2003, Børve, 2007).”

I familier med voldsproblematikk er det helt nødvendig å anerkjenne at det beste for barnet ikke alltid er sammenfallende med mest mulig kontakt med en voldsutøvende forelder.

På New Zealand er hovedregelen i saker med vold at den av foreldrene som har utsatt barnet direkte eller indirekte for vold ikke får omsorg for barnet og samvær skjer under oppsyn.

Kvinnepanelet mener at det må stilles krav til voldelige foreldre hvis de skal ha omsorg og samvær med barna sine. Den voldsutøvende forelder må ta ansvar for sin voldsutøvelse og stanse denne før normalt samvær kan gjennomføres.

Det norske rettssystemet, dommere i barnefordelingssaker må få oppdatert faglig kunnskap om vold. Det må også sikres at sakkyndige i disse sakene er tilstrekkelig kompetente på vold.

TILTAK:

- **Barn skal slippe å ha samvær med voldelige foreldre, også om volden er/var indirekte.**
- **Det må forskes mer på voldelige foreldres omsorgsevner i forhold til barn.**
- **Det må sikres at sakkyndigordningen i barnefordelingssaker har den nødvendige faglige kompetansen på vold.**
- **Retten må ta inn over seg vitenskapelig kunnskap om skadevirkningene barn har av vold og å være vitne til vold.**
- **Norske myndigheter må se på erfaringer med barnefordelingsrett fra New Zealand og vurdere om denne modellen kan utvikles og tilpasses norske forhold.**

2.5 Fattigdom, klasse og vold

FAKTA

Nasjonalt og internasjonalt: Teksten er hentet fra NKVTS rapport 1/2010 «Et hjem for oss, et hjem for deg ...» av Wenche Jonassen og Elin Skogøy s. 69 - 73

”Ifølge en utredning fra Verdens helseorganisasjon om vold mot kvinner i 11 ulike land er grad av økonomisk avhengighet en av risikofaktorene. Andre risikofaktorer er utdanningsnivå, grad av likestilling, og folks generelle oppfatninger av vold mot kvinner (WHO 2005). De norske omfangsundersøkelsene bekrefter at både inntektsnivået og livssituasjonen ellers har betydning for kvinners (og menns) utsatthet for vold. Osloundersøkelsen viste større forekomst av alvorlige trusler og grov vold blant sosialhjelpsmottakere, andre personer med svært dårlig råd, personer med uføre- eller attføringstrygd og arbeidsledige (Pape and Stefansen 2004). NIBR-undersøkelsen viste at utsatthet for vold øker omvendt proporsjonalt med folks inntekter (Haaland, Clausen, og Schei 2005).”...

”Økonomiske forhold har stor betydning for hvilke muligheter kvinner har når de vil bryte ut av et mishandlingsforhold. Flere kritesenteransatte i vår studie trekker fram boligsituasjonen som den mest avgjørende faktor for om kvinner søker hjelp på kritesenter eller ikke. Det handler i stor grad om hvorvidt kvinnene har ressurser – økonomisk og nettverk/språk – til å klare seg på boligmarkedet på egenhånd.”

Vold i nære relasjoner finnes i alle samfunnslag og i alle miljøer. Det rammer en stor del av befolkningen i et land som vil kalle seg likestilt.

Økonomi

Kvinnens selvstendige økonomi er avgjørende for flere aspekter med tanke på mishandling og vold. Alsakers studie fra 2008 viser at 38 prosent av kvinnene som bodde på krisesentrene ikke fikk lov av overgriper til å jobbe og manglet dermed egne midler. Manglende selvstendig økonomi og frykten for et liv i fattigdom er noen av årsakene til at mange kvinner kan forbli i krenkende forhold. Økonomisk selvstendighet er en forutsetning for å kunne ta frie og selvstendige valg. Derfor henger de økonomiske forholdene i samfunnet tett sammen med kvinners reelle mulighet til å bryte ut av voldelige forhold.

Vold mot kvinner i utsatte grupper

Det er også viktig å se på vold og overgrep mot kvinner i spesielt utsatte grupper, som eksempelvis rusmiljøene. Deres problemer er ofte sammensatte og i tillegg til vold sliter de med rus, psykiatri, stigma og mangel på et trygt og fast bosted.

Unge rettsikkerhet i fare

Når en ungdom flytter fra familien for å unngå tvangsekteskap, er vedkommende avhengig av å få sosial hjelp og beskyttelse. Det er ofte manglende kompetanse, kunnskap om alvoret i saken som gjør at ungdommen møter motstand i hjelpeapparatet. Røde Kors forteller at ungdommens erfaringer er at den hjelpen de får er personavhengig. Enkelte møter så stor motstand hos sosialtjenesten når det gjelder penger til livsopphold, at mange opplever bruddet med familien enda vanskeligere.

De ungdommene som nærmer seg 18 år blir ofte møtt med avvisning. Flere opplever at barnevernet ikke ønsker å hjelpe dem. Måten ungdommene blir møtt på i hjelpeapparatet, kan sette deres liv og rettsikkerhet i fare. Når de unge møter mye motstand og avvisning, kan de føle at de har gjort et feil valg.

Unge prostituerte

Landsforeningen for Barnevernsbarn (LFB) har satt fokus på unge jenter og gutter som tidligere har vært, eller fortsatt er under offentlig omsorg av barnevernstjenesten og som prostituerer seg. Noen av disse ungdommene har tidligere vært utsatt for incest og grove overgrep. Kvinnepanelet ønsker at det settes i gang kartlegging av omfanget av problemet og at det settes i gang tiltak for å forebygge prostitusjon blant denne gruppen.

TILTAK:

- **Behandlingsprogrammer gjennom Alternativ til vold må gjøres obligatorisk for alle voldsdømte i norske fengsler.**
- **Den sosiale boligpolitikken må styrkes.**
- **Rusomsorgen må styrkes, behandlingstilbudet bygges ut og tunge rusavhengige må i større grad få tilgang til legemiddelassistert rehabilitering.**
- **Ingen mindreårige i fengsel, men heller styrke tilbudet om forsterket fosterhjem.**
- **Utvide bruk av forsterket fosterhjem.**
- **Det igangsettes en undersøkelse om overgrep og prostitusjon blant barnevernsbarn.**

2.6 Treårsregelen og kjønnsrelatert forfølgelse

FAKTA

Lovregel, 3 årsregelen: Personer som inngår ekteskap med noen med lovlig opphold i Norge må være gift i tre år før de får opphold på selvstendig grunnlag. Hvis ekteskapet oppløses før det er gått tre år, sendes personen ut av landet. Utlendingsloven § 53 første ledd bokstav b, Mishandlingsparagrafen: Hvis noen kan sannsynliggjøre at de er blitt mishandlet i ekteskapet med en nordmann, skal de ha opphold på selvstendig grunnlag selv om ekteskapet oppløses før det har gått tre år.

Det er uklart hva som i praksis skal til for at kvinner skal få oppholdstillatelse på bakgrunn av mishandlingsbestemmelsen i utlendingsloven § 53 første ledd bokstav b. Denne uklarheten har ført til usikkerhet om hvilke rettigheter disse kvinnene har etter et samlivsbrudd. Kvinner under treårsregelen som blir utsatt for mishandling, forblir derfor ofte i ekteskapet til tross for volden de opplever.

Tvungen avhengighet

FAFO-rapport (Tyldum og Tveit, 2008) viser at mange kvinner lever i ekteskap med til dels stor grad av utnyttning de første årene. Rapporten viser at ektefellen i flere tilfeller bevisst utnytter og legger strategier for å forsterke avhengigheten. Dette blir kalt "tvungen avhengighet" og bør i ekstreme tilfeller vurderes og straffefølges etter straffeloven § 224 om menneskehandel (tvangsarbeid og utnyttning for andre seksuelle formål). Menn som spekulerer i kvinners rettsløshet, har gjennom 3 årsregelen

fullstendig makt og kontroll over kvinnene. Hvis hun ikke føyer seg etter mannens krav, kan han true med statlig utkastelse.

Beskytter grenser

FNs Kvinnekomité har ved behandlingen av Norges 5., 6. og 7. statsrapport rettet søkelyset mot statens plikt til å sikre innvandrerkvinner samme rettigheter og rettsbeskyttelse på alle livs- og rettighetsområder som menn fra egen gruppe og kvinner og menn fra majoritetsbefolkningen. 3 årsregelen ivaretar innvandringspolitiske hensyn og beskytter grensene framfor vern og beskyttelse av enkeltindividet. Ut fra FNs kvinnekonvensjon (CEDAW) om retten til kjønnslikestilling, foreslår Kvinnepanelet at 3 årsregelen fjernes. Direkte kontakt fra myndighetenes side med kvinnene er også viktig for å sørge for at de forstår rettighetene sine. Dette kan gjøres i sammenheng med norskopplæring og introduksjonskurs.

En særlig utsatt gruppe er kvinner gift med menn uten opphold. Amnesty International skriver i sin rapport Frihet fra frykt – vold mot kvinner i asylmottak i Norge:

I mange tilfeller er familiens søknad om asyl begrunnet i mannens politiske aktivitet. Dermed er forholdet til overgriper selve grunnlaget for kvinnens mulighet til å kunne bli i Norge. Kvinnen har ingen garanti for at hennes individuelle behov for beskyttelse blir anerkjent i søknadsbehandlingen, og dermed kan det være vanskelig for kvinnen å ta den risikoen et brudd innebærer.

Disse kvinnene har per i dag ingen rettigheter hvis de utsettes for vold fra mennene sine. Utlendingsloven § 53 første ledd bokstav b sikrer kun kvinner som er gift med menn med lovlig opphold i Norge.

Amnesty sier også i den samme rapporten, ”at de ansatte på asylmottakene har ikke tilstrekkelig kunnskap om vold mot kvinner. Mangel på kunnskap fører til usikkerhet, og bidrar til at de ansatte lar være å gripe inn, selv i tilfeller der en kvinne viser tydelige tegn på å ha vært utsatt for fysisk vold.” Og det er mangelfull registrering av vold mot kvinner på norske asylmottak.

Kjønn kommer inn under begrepet sosial gruppe i Flyktningkonvensjonen. Med ”kjønnsrelatert forfølgelse” forstås forfølgelse på grunn av, eller som er knyttet til kjønn. En forutsetning er at kvinnen ikke kan få beskyttelse i det landet hun flykter fra.

Flere land, deriblant Sverige, Storbritannia og Canada, har de siste årene tatt på alvor at kvinner rammes av vold og forfølgelse på en annen måte enn menn, og har utviklet konkrete tiltak for kvinnelige asylsøkere.

Homofile, lesbiske og transpersoner vil ofte ikke oppleve at de er trygge på asylmottak, spesielt ikke der det er andre fra samme land eller geografiske område. De risikerer å oppholde seg sammen med mennesker som deler synspunkter med dem de flykter fra. Asylsøkere som anfører seksuell orientering og kjønnsidentitet som asylgrunn bør få tilpasset mottaksforhold i nærheten av større byer med aktive homomiljøer, slik at de kan være trygge uten å måtte leve i skjul og isolasjon.

Kjønnsrelatert forfølgelse

Kvinner flykter ofte av andre årsaker enn menn. De utsettes for vold og overgrep i nære relasjoner og annen kjønnsrelatert vold. Ofte flykter de fra familie og slekt. Kjønnsrelatert forfølgelse skal etter FNs flyktningkonvensjon gi grunnlag for asyl i Norge. Dette praktiseres i for liten grad av norske utlendingsmyndigheter og norsk rettssystem.

Norge er en pådriver i verdenssammenheng når det gjelder å påpeke nasjonenes ansvar for å forhindre voldtekt, vold og overgrep mot kvinner og å anerkjenne at kvinner har behov for særskilt vern og beskyttelse. Likevel innvilges svært få asyl selv om de påberoper seg nettopp denne typen forfølgelse.

Homofile, lesbiske og transpersoner blir ofte nektet asyl med henvisning til at de må tilpasse seg kulturelle normer i hjemlandet. Seksuell orientering og kjønnsidentitet er sentrale dimensjoner i et menneskes identitet og livsutfoldelse. Har man en identitet som homofil, lesbisk, bifil eller transkjønnet vil det å skulle tilpasse seg de kulturelle normene for kjønnsroller og kjønnsuttrykk mange steder innebære alvorlige krenkelser av grunnleggende menneskerettigheter, se for eksempel Yogyakarta principle no. 6 om retten til privatliv.

TILTAK:

- Treårsregelen må avskaffes.
- Alle gifte kvinner som oppholder seg i riket må omfattes av bestemmelsene i utlendingsloven § 53 første ledd bokstav b uavhengig av ektefelles oppholdsstatus.
- Kjønnsbasert forfølgelse skal gi grunnlag for asyl. Bestemmelsene i FNs Kvinnekonvensjon og

Barnekonvensjon må overholdes.

- **Personer som føler seg truet må kunne flytte fra et asylmottak til et annet. De må også fritt kunne dra til et valgfritt krisesenter hvis dette er et bedre egnet tilbud til dem.**
- **Regjeringen må sørge for at alle instanser som arbeider opp mot mennesker som kan rammes av denne typen vold og problemer, har kunnskap og kompetanse på området.**
- **Kvinnepanelet stiller seg bak alle kravene som ble fremmet i Kvinnekommisjonens rapport om kjønnsrelatert forfølgelse fra 2008.**
http://www.krisesenter.com/materiell/pdf/Rapport_om_kjønnsrelatert_forfølgelse.pdf
- **Lesbiske, homofile og transpersoner må sikres rettsvern og asyl i Norge når de er truet i hjemlandet**

2.7 Prostitusjon og menneskehandel

FAKTA

Ofre for menneskehandel har så langt kunnet få bortvisningsvedtak stilt i bero i en viss periode, en såkalt refleksjonsperiode. Fra slutten av 2006 ble refleksjonsperioden utvidet fra 45 dager til 6 måneder. 31 personer søkte om refleksjonsperiode i 2007 og 31 personer søkte i 2008. I 2009 søkte 73 personer om refleksjonsperioden, og 50 ble innvilget.

”Menns vold mot kvinner handler i dag heller ikke bare om mannen som utøver vold mot sin kone eller samboer. Den handler også om prostitusjon, trafficking og menneskehandel. Spesielt trafficking og menneskehandel preges i stor grad av at det er menn som organiserer og selger, og kvinner som blir solgt.” (Mannspanelet 2008)

Etter Sverige var Norge det andre landet i verden som valgte å ensidig kriminalisere kjøp av seksuelle tjenester. Sexkjøpsforbudet har vært virksomt siden januar 2009, og vitner om at det norske samfunnet anser prostitusjon som uforenlig med de menneskeretts- og likestillingsperspektiver vi ønsker å fremme. Formålet med lovgivningen er å begrense og bekjempe prostitusjon og å fremme en generell holdningsendring i forhold til kjøp av seksuelle tjenester.

I Norge har det de seinere årene vært en betydelig økning av utenlandske kvinner på prostitusjons-

markedet, og organisert menneskehandel har blitt avdekket. Ved å innføre forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester ønsket man å gjøre Norge mindre attraktivt og dermed bekjempe menneskehandel inn til landet.

Det har vært ulike innvendinger mot å lovregulere prostitusjonsmarkedet på denne måten. De samme innvendingene gikk forut for innføringen av loven i Sverige. En helt ny svensk utredning SOU 2010/49 (<http://www.regeringen.se/sb/d/12634/a/149142>) viser at den svenske loven virker etter intensjonene, at prostitusjonen reelt har avtatt og ikke bare byttet arena, at menneskehandelen er redusert og at det svenske folkets holdninger til kjøp av seksuelle tjenester, prostitusjon og likestilling har endret seg.

Dette er oppløftende resultater med tanke på hva Norge kan oppnå i tiden framover. Vi kan også profitere på mange av de svenske erfaringene med tanke på å bygge opp et effektivt hjelpeapparat, å fremme gode tiltak for å redusere prostitusjonsmarkedet og å endre folks holdninger til prostitusjon som fenomen.

Prostitusjonsexit

I stedet for først og fremst å fokusere på skadebegrensning, har hjelpeapparatet rundt de prostituerte i Sverige hatt som hovedmålsetning å hjelpe dem ut av prostitusjon. Dette har i følge den svenske utredningen fungert bra.

Kvinnepanelet ønsker at erfaringene fra de svenske hjelpetiltakene og arbeidsmodellene som benyttes, blir vurdert og tilpasset norske forhold for slik å kunne bistå flest mulig mennesker ut av prostitusjon. Det er også viktig å styrke kunnskapen om hvilke tiltak som hever sjansene for å slutte i prostitusjon. Kvinnepanelet ønsker at det avsettes midler til forskning på dette området.

Kundene i kjønnshandelen

Kundene er den største gruppen i kjønnshandelen og statistikken forteller at 13 prosent av norske menn er eller har vært kunde. Likevel er dette den gruppen som er mest usynlig i kjønnsmarkedet. Kundene opprettholder menneskehandel og prostitusjon. Uten kunder er det ikke grunnlag for et kjønnsmarked.

Politiet i Trondheim har i løpet av det første året sexkjøpsforbudet har fungert, benyttet den aktivt. Ved å fokusere på kunder har de avdekket flere menneskehandel- og halliksaker. Loven har dermed vist seg å være et nyttig verktøy for å bekjempe menneskehandel og trafikkering.

Kvinnepanelet ønsker større fokus på kundenes rolle i prostitusjon og menneskehandel. Vi ønsker at det settes i gang holdningsskapende arbeid rettet mot menn og ungdommer i Norge. Det er også viktig å få kunnskap om hva som får kundene til å slutte å være kunder. Her kan vi høste erfaringer fra Sverige som har hatt spesifikke tiltak, KAST-gruppene, rettet mot denne problemstillingen.

Kvinnepanelet krever at politiet skal fortsette å prioritere disse sakene og å håndheve regelverket rundt kjøp av seksuelle tjenester aktivt.

Ofre for menneskehandel

Mennesker handles inn til Norge for ulike formål, men majoriteten av ofre for menneskehandel er kvinner som utnyttes i prostitusjon
https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_785.pdf

Ofre for menneskehandel er i en spesielt sårbar situasjon. De er oftest ukjent med det norske samfunnet og kjenner ikke til rettigheter eller hjelpemuligheter. De er også svært ofte knyttet opp til mer eller mindre brutale bakmenn og kriminelle miljøer.

Amnesty og Pro-Senteret uttaler at ofre for menneskehandel altfor ofte blir betraktet av myndighetene som illegale innvandrere, og derfor behandlet som kriminelle. I virkeligheten er dette mennesker som er utsatt for en omfattende serie av menneskerettsbrudd.

At ofre for menneskehandel betraktes på denne måten, at de ikke får den nødvendige hjelpen de trenger til å komme ut av prostitusjon og den sårbare posisjonen de befinner seg i, er svært uheldig. Ofre for menneskehandel må beskyttes og hjelpes på best mulig vis. Retten til opphold for ofre for menneskehandel reguleres av utlendingsforskriften § 8-3 og UDIs rundskriv RS 2010-141. Dette regelverket gir ikke grunnlag for permanent opphold på grunnlag av menneskehandel alene.

Mange av ofrene i denne handelen har familie og slekt i hjemlandet. Disse fungerer i mange tilfeller som bakmennenes pressmiddel overfor offeret. Ved å true familien har de kontroll over ofrene. Det er derfor viktig at norske myndigheter kan garantere for sikkerheten både til dem som er ofre og familiene deres i hjemlandet.

Kvinnepanelet ønsker at alle som velger å angi og vitne mot bakmenn og kriminelle nettverk skal tilbys

opphold i Norge, uavhengig av om sakene kommer opp for domstolene eller ikke, og uavhengig av domsavgjørelsene.

Hindre rekruttering

Den svenske evalueringsrapporten tar opp ulike måter å hindre rekruttering til prostitusjon som et område det er behov for å satse på. Det er særlig sårbar ungdom som rekrutteres til prostitusjon og da særlig via internett. Rapporten adresserer behovet for kompetanse hos dem som kommer i kontakt med ungdommene, eksempelvis barnevern, skole eller andre ungdomstiltak.

TILTAK:

- **Barnevernet må overta omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år**
- **Norske myndigheter og hjelpeapparat må sette seg inn i erfaringene fra evalueringen av sexkjøpsforbudet i Sverige slik at vi kan profitere på kunnskapene derfra og overføre tiltakene til norske forhold.**
- **Det må opprettes nasjonalt ressurs- og kompetansesenter for å hjelpe mennesker ut av prostitusjon. Det må igangsettes lokale tiltak til rehabilitering og hjelp ut av prostitusjonen.**
- **Ofre for menneskehandel som angir og/eller vitner mot bakmenn, skal garanteres opphold i Norge. Det må også garanteres for sikkerheten til ofrenes familier i hjemlandet.**
- **Alle ledd i asylsystemet må ha kompetanse på menneskehandel. Regjeringen må sørge for å kvalitetssikre systemet slik at den nødvendige kunnskapen finnes.**
- **Fokuset på kundene i kjønnshandelen må økes. Det må gjennomføres målrettede tiltak for å få menn til å slutte å være kunder, herunder holdningsskapende kampanjer med fokus på kundenes ansvar for opprettholdelse av kjønnsmarkedet og menneskehandel.**
- **Politiet må opprettholde et sterkt fokus på aktivt å håndheve sexkjøpsforbudet.**
- **Regjeringen må sørge for at det blir gjennomført uavhengige undersøkelser av prostitusjonsfeltet.**
- **Regjeringen må utvikle konkrete planer for å hindre rekruttering av ungdommer til prostitusjon med særlig fokus på sårbare grupper.**

2.8 Seksuelle overgrep mot barn

Det er ulik oppfatning blant fagfolk om hva som skal defineres som seksuelle overgrep. Dette får også konsekvenser for dokumentasjon og statistikk på dette feltet¹. Den juridiske definisjonen som finnes i straffelovens kap 19 er annerledes enn den definisjonen som blir brukt i de sosiologiske-, psykologiske- og sosialfaglige miljøene.

Seksuelle overgrep mot barn og incest er et samfunnsproblem. De fleste overgrep begås av menn. Mellom 10 og 15 prosent av guttene som har vært utsatt for overgrep, forgriper seg på barn i voksen alder. Mellom 5 og 15 prosent av overgrepene begås av kvinner. (Faller 1990, Svedin 2000) I følge Bergensklinikkene, har nesten alle kvinner som forgriper seg på barn selv vært utsatt for overgrep. Dette må tas på alvor, og personer som blir utsatt for overgrep må få gratis profesjonell hjelp.

En kvinne uttrykker det slik:

”Det koster meg mye å reise meg opp igjen. Og det skal gjøres alene. Det er ikke mye hjelp å få i hjelpeapparatet. Jeg har ikke møtt mange åpne dører. Det krever mot og krefter til å ta kontakt med en psykolog. Jeg måtte først skrive et brev og forklare i korte trekk hvorfor jeg trengte psykologhjelp. Det betyr å gi sensitive opplysninger om meg i et brev som jeg skulle sende til trygdekontoret for å komme i psykologkøen. Det er vanskelig å formulere et brev når en er langt nede, når livet er et ork, når en er utmattet.”

På lik linje med mange andre som blir utsatt for vold og overgrep, gir også denne målgruppen uttrykk for at den hjelpen de får er personavhengig. Rettighetene og de formelle strukturene er på plass, men det er i de uformelle strukturene de møter både stigmatisering, variert kunnskap, negative holdninger og manglende kompetanse blant ansatte i hjelpeapparatet.

Personer som har vært utsatt for seksuelle overgrep kan blant annet ha sterke humørsvingninger, vansker med å ha tillit til folk, depresjoner, somatiske

lidelser og slite med skyld og skamfølelse. Gutter som har vært utsatt for seksuelle overgrep kan oppleve problemer med sin maskuline identitet, de kan oppleve mislykkethet fordi de ikke var i stand til å beskytte seg selv.

For jentene kan det blant annet handle om problemer knyttet til svangerskap og fødsel. I tillegg til at de som er utsatt for overgrep får et svekket selvbylde, et anstrengt forhold til sin kropp og seksualitet, noen finner fellesskap i rusmiljøet, mens andre får alvorlige psykiske problemer. For de fleste vil det være en kombinasjon av flere faktorer. Andre kvinner igjen har fått sine grenser så utvisket, at de ikke klarer å se barnets grenser og blir mindre beskyttende. Spesielt hvis de går inn i relasjoner hvor de fortsatt blir krenket av menn på ulike måter.

En ung kvinne sier;

”Samfunnet har mange tanker og holdninger til slike som oss, men de vet sjeldent nok om hva det egentlig dreier seg om. Jeg har mye smerter og plager. Folk forstår og gir omsorg hvis noen får en kreft diagnose, får amputert et bein eller en annen sykdom som er akseptert. Men de forstår ikke slike som meg. Samfunnet, altså politikere og systemet, forstår ikke min situasjon og jeg får dermed ikke den hjelpen jeg trenger. Psykiske plager tapper mye energi. En blir veldig sliten og utmattet, selv om man ikke har løpt 5 mil.”

Forekomsten av overgrep er høyere innenfor visse grupper barn, som for eksempel barn i institusjon. Dette har blant annet sammenheng med at de kommer i kontakt med mange hjelpere, kan ha opphold i institusjoner der eldre barn forgriper seg på yngre barn, og kan ha særlige problemer med å beskytte seg, eller å fortelle om overgrepene på grunn av funksjonshemming. Andre eksempler er barn av rusmisbrukere, barn av foreldre med alvorlige psykiske lidelser og barn som er utsatt for omsorgssvikt².

Vi har lite kjennskap til omfanget av incest og seksuelle overgrep blant etniske minoriteter. Ingen barn velger å være objekt for å tilfredsstille de voksnes seksuelle behov. Krenkelsen kan være lik, opplevelsen kan være lik, men konsekvensene for en kvinne med minoritetsbakgrunn ulik. Kravet om at en jente skal være jomfru før hun gifter seg gjelder.

¹ I veilederen ”Seksuelle overgrep mot barn” (2003) står det: Definisjonen av seksuelle overgrep mot barn inneholder derfor både psykologiske og juridiske implikasjoner. Dette får konsekvenser for de forekomsttall som fremkommer i ulike undersøkelser og statistikker. Forskere og forfattere har brukt forskjellige definisjoner, og kommet til dels svært ulike konklusjoner mht utbredelsen av fenomenet.

² http://www.helsedirektoratet.no/vp/multimedia/archive/00001/IS-1060_1481a.pdf

i mye sterkere grad i andre kulturer enn det som nå er vanlig i Norge. En kvinne fra en streng patriarkalsk kultur som har vært misbrukt av en far, bror, onkel, svoger eller en annen i nær familie, kan også ha problemer med å bevise sin jomfrulighet (blod på lakenet).

Det kan være ulike årsaker til at få incestutsatte, voldtekts ofre eller personer som er utsatt for seksualisert vold med minoritetsbakgrunn søker hjelp. Det kan også skyldes at det er en annen forståelse for hva et seksuelt overgrep er. Denne gruppen har liten kjennskap til systemet. Hjelpeapparatet/organisasjoner, rettigheter og stigma/tabu knyttet til seksualisert vold eller overgrep kan være enda større i disse miljøene enn i majoritetssamfunnet. I veilederen for "seksuelle overgrep mot barn" står det at mange profesjonelle som jobber med incest og seksuelle overgrep kan oppleve det som vanskelig. Det er enda større mangel på trygghet og kompetanse i forhold til arbeid med familier fra andre kulturer. Mange kan knytte minoritetenes psykiske lidelser med kulturfor skjeller og migrasjonsprosess.

Veldig mye informasjon om rettigheter og plikter, blir lagt ut på nettsidene til de ulike instansene. Men mange kvinner som blir utsatt for ekstrem kontroll

og vold har ikke tilgang på den informasjonen. Informasjonen om systemet, hvor de skal henvende seg for å få hjelp, og hvilken hjelp de kan få, må gjøres tilgjengelig for alle. Da er det viktig å oppsøke de ulike miljøene. (Slik som JURK som reiser rundt til minoritetsmiljøene og gir kvinner innføring i deres rettigheter og om systemet i Norge.) Slike tilbud må styrkes og utvides. En undersøkelse gjort av Røde Kors, viser at kvinner med minoritetsbakgrunn etterlyser informasjon om sine rettigheter, plikter, systemet i Norge og ikke minst om å mestre foreldrerollen.

TILTAK:

- **Kjønnsespesifikk behandling er viktig både for kvinner og menn.**
- **Systematisk informasjonsarbeid for å nå kvinner og menn i minoritetsmiljøene.**
- **Barnehus må bli et lavterskeltilbud, hvor det både blir behandlet saker om seksuelle overgrep mot barn og gitt bistand i saker der det er mistanke om overgrep mot barn.**
- **Gratis psykologhjelp i minimum 20 timer og bistandsadvokat (dersom det blir aktuelt),**
- **En sosionom- eller psykologtjeneste knyttet til fastlegekontorene.**

3

TAUSE STEMMER

Slike menn forlates ikke. Jeg kan ikke flytte fra han selv om jeg blir skamslått av han. Vold er bare en del av hverdagen min. Men samtidig vet jeg at "Ingen kodd med dama hans", det vet alle i miljøet. Han og vennene hans passer på hverandres familier. De viser solidaritet og broderskap overfor hverandre. Når han sitter inne, er det vennene hans som passer på at jeg og barna har alt vi trenger. Skulle jeg noen gang prøvd å flytte fra han, vil han finne meg uansett hvor jeg er. Da vil han drepe meg, det har han sagt. Det er han i stand til. Han er ikke redd for å slå eller sitte inne for et drap. Hvis han mener det er større straff for han, at jeg lever enn at han sitter i fengsel for et drap, så dreper han. Også har han venner som gjør tjenester for hverandre.

Ingunn

3.1 Vold mot og undertrykkelse av kvinner og barn i lukkede miljøer

På tross av formell likestilling mellom kjønnene i samfunnet generelt og også i noen av trossamfunnene i Norge, finnes det et dypere lag i kulturens kjønnsforestillinger som fører til at vi som samfunn og som enkeltpersoner fortsatt forholder oss til kjønnsstereotyper. I et overordnet perspektiv er holdning til likestilling, rollemønstre og identitetsforståelse sammensatte og mangfoldige.

Utgangspunktet i alle de store verdensreligionene er en patriarkalsk tradisjon og praksis. Som alt annet kan også religion misbrukes. Det er ikke mangel på religiøse tekster som kan brukes til å legitimere undertrykkelse. Å skjelne mellom religion og kultur kan være både vanskelig og diskutabelt, men for å komme undertrykkende praksis til livs, vil en slik skjelning være nødvendig.

Sterke ledere og hierarkisk struktur

Ekstreme fundamentalistiske bevegelser og forholdene i lukkede, gjerne karismatisk pregede sekter/grupperinger tydeliggjør den faren religion og ideologier i destruktive utgaver representerer i lukkede miljøer. Barn og kvinner blir ofte de første som rammes av denne strukturen fordi deres status gjerne blir forstått som underordnet. I hjemmet er som regel mannen tillagt overordnet autoritet, og under slike forhold står familien i fare for å fungere som et totalitært og lukket system. (Hammerlin 2002:192) I det religiøse eller ideologiske fellesskapet er kvinner på tilsvarende måte i en underordnet posisjon. (Lundgren 1985, 1990, 2008). Dessuten er gruppetilhørigheten i slike sammenhenger ofte svært sterk. Da kan presset på den enkelte bli overveldende, og den sosiale kontrollen kan bli destruktiv. Dynamikken i mishandlingsforhold er den samme uansett i hvilket miljø den foregår. I religiøse sammenhenger er det imidlertid ofte nettopp sider ved religionsforståelsen som misbrukes til å legitimere og forsterke overgrepene og undertrykkelsen.

Opphøyer og beskytter kvinner

Fordeling av makt og ansvar innen en bevegelse eller ei gruppe er et springende punkt. Dess større konsentrasjon av makt til noen få eller en person, dess større er faren for overgrep og misbruk. (Kimball 2002/04:118) Seksuelle overgrep der en autoritetsperson utnytter sin rolle og eventuelle tillit i forhold til et menneske i en svakere posisjon for å dekke egne behov, representerer et spesielt problem. (Thomassen 2006:9) Første skritt for å komme problemet

til livs, er å anerkjenne at det finnes.

Det å opphøye og/eller ville beskytte kvinner ved å framheve spesielt "kvinnelige" egenskaper eller tradisjonelle kvinneroller på en påfallende måte, kan underbygge forskjellsbehandling og fungere undertrykkende. Slik såkalt repressiv ros kan forstås som et utslag av en grunnleggende patriarkalsk holdning og tjener til å opprettholde mannlig dominans. (Stendal 2003:355)

Grad av åpenhet eller isolasjon i forhold til samfunnet for øvrig er også et kjernesporsmål. Et fellesskap kan styrke egen identitet ved å avsondre seg fra omverdenen og fokusere på forskjeller mellom seg selv og "de andre" (Brekke 1999:123). Det kan også styrke gruppetilhørigheten ved å manifestere egen religiøs/ideologisk identitet innenfra. Dette kan for eksempel skje ved å motarbeide endring og utsette enkeltpersoner og grupper i egen midte for spesiell forskjellsbehandling og kontroll. Eksempler på dette kan være krav til atferd og/eller klesdrakt og utøvelse av straff for ulydighet.

De usynlige kvinnene

Menn med patriarkalsk identitet som henter ektefeller fra hjemlandet, kan utøve sterk kontroll over kvinnene. Deres ektefeller er ofte de usynlige kvinnene. De snakker sjeldent norsk, de har ikke nettverk og de har heller ikke kjennskap til sine rettigheter. Dersom paret blir skilt, vil hun bli sendt hjem pga 3 årsregelen. (Dette gjelder også gutter). Hun har heller ikke krav på introduksjonsprogram (norsk-opplæringskurs), det er opp til mannen/familien å bestemme om hun får lov til å gå på norsk opplæringskurs eller ikke. Kvinnene får ofte ikke hjelp fra familien og sitter med et problem som de ikke klarer å håndtere.

Skilsmisse

Det er sterkt fokus på å forebygge tvangsekteskap og hvordan samfunnet best mulig kan hjelpe kvinner og menn som blir utsatt for stigma, trusler og forfølgelse på grunn av tvangsekteskap. Kvinnepanelet ønsker også å fokusere på kvinner og menn som blir tvunget til å bli værende i et ekteskap som ikke fungerer. Sanksjonene som blir satt i gang dersom kvinnen tar ut skilsmisse, kan være så alvorlige at mange forblir i ekteskapet, selv om forholdene er uutholdelige. Det kan være utstøting, stigma, skam, trakassering, psykisk press og bli møtt som "fritt vilt". Denne tvangen kan mange etnisk norske kvinner og menn også oppleve, dersom de kommer fra strenge kulturer/miljøer.

Ungdom i kristne miljøer

Ungdom som velger å gifte seg utenfor den religiøse gruppen eller sekten de tilhører, kan oppleve å bli utstøtt og stigmatisert av sin familie og sitt religiøse nettverk. Frivillige organisasjoner som jobber mot tvangsekteskap, må utvide sitt tilbud til å innbefatte også ungdom fra lukkede kristne miljøer. Vi vet lite om omfanget og hvor mange personer dette angår og foreslår at dette blir kartlagt, for å sette i gang relevante tiltak.

Religionsfrihet

Retten til religionsfrihet gir rett til å tilhøre et tros-samfunn og til å praktisere eller ikke praktisere religiøs tro. Religionsfrihet gir også rett til å stå utenfor tros- og livssynssamfunn, frihet fra religiøs tvang og rett til å konvertere fra en religion, og fra et trossamfunn til et annet.

TILTAK:

- **Organisasjoner, institusjoner og trossamfunn over en viss størrelsesorden som mottar offentlig støtte må oppfylle følgende:**
  - **Demokratisk styringsstruktur**
  - **Begge kjønn er representert med minimum 40 prosent**
  - **Aktivitets og rapporteringsplikt på tiltak som fremmer likestilling**
- **Organisasjonene mv. som mottar støtte må:**
  - **Ansvarliggjøres ved å stimulere til konkrete likestillingstiltak.**
  - **Ansvarliggjøres ved å sette i gang tiltak som forebygger vold mot kvinner.**
  - **Avkreves etiske retningslinjer og skolering angående respekt og makt i seksuelle relasjoner for å forebygge seksuelle overgrep**
- **Kompetanseheving: politi og helsepersonell må ha høyere kompetanse på kvinneperspektivet og ekskluderingsmekanismer i lukkede miljøer.**
- **Informasjonskampanjer og tiltak: Personer med minoritetsbakgrunn må motiveres til å søke utdanning innenfor psykologi/psykiatri og andre helseutdanninger.**
- **Sikkerhetsnett:**
  - **Sikre ressurser til frivillige organisasjoner som kan drive oppsøkende virksomhet for gi mennesker i lukkede miljøer informasjon om sine rettigheter.**

3.2 Kvinner i det offentlige rom

Kvinnepanelet ser med bekymring på de reaksjoner kvinner som deltar i den offentlige debatten møter. Vi ser en farlig utvikling på den fronten.

Vi ser eksempler på at friheten til å handle og ytre seg innskrenkes av stadig mer aggressive angrep på kvinner som går i front i for likestillingens sak.

Bare i kvinnepanelets egen gruppe har flere kvinner opplevd generell sjikanering i forbindelse med deltakelse i den offentlige debatten. Tre har i løpet av året blitt så alvorlig truet at de har fryktet for sine liv.

Vi mener dette vitner om manglende likestilling og er helt i strid med ønsket om et demokrati der både menn, kvinner og minoriteter fryktløst kan delta i den offentlige debatten og beslutningsprosesser.

Hvis vi som samfunn ikke makter å ta vare på de modige stemmene som er i ferd med å bryte fram og bli forbilder for unge mennesker på arenaer som til vanlig er dominert av menn, kan vi ende opp med mangel på reell likestilling og ytringsfrihet for kvinner i det offentlige rom. Det er nå det skjer, og det er nå vi har mulighet til å gripe inn.

Hvis kvinner velger å fratre sine verv, slutter å stille opp i offentlige debatter og blir usynlige fordi de blir truet, så må dette på toppen av dagsorden.

Det holder ikke bare å gi dem mikrofonen, vi må også sørge for at ikke talerstolen blir sprengt av hatreaksjoner som ingen tar på alvor. Mange slike kvinner som står fritt utenfor de offentlige institusjonene og som ikke har et apparat rundt seg slik som for eksempel politikere, står i fare for å trekke seg. Det har vi nylig sett eksempler på.

4

HELSE

Mange omskårne kvinner har fortalt at de opplever norsk helsepersonell som usikre eller fordømmende. Dette oppleves som en belastning. Infubulasjon er et inngrep som i de fleste tilfeller setter varige spor i både kropp og sinn. Det gir en smerte de berørte bærer på hele livet, og som aldri kan leges helt. I tillegg strever mange med gryende tanker om at inngrepet var bra eller unngåelig. Derfor er det viktig at de møtes med kompetanse, trygghet og åpenhet, og at deres smerte, usikkerhet, frykt og savn blir sett og møtt. ....

For nordmenn fremstår skikken som barbarisk, og man forventer at kvinnen skammer seg over den. Det er en ganske utbredt oppfatning blant inibulerte kvinner at norsk helsepersonell ikke vet hvordan de skal behandles. I frykt for at helsepersonell skal behandle dem dårlig, bør ikke de heller å ta opp temaet. Denne tausheten skaper unødig usikkerhet i stede for åpenhet og dialog. ....

De var usikre på om helsepersonell ved norske sykehus var kompetente til å følge dem opp under fødsel og om de visste hvordan de skulle håndtere en omskåret kvinne. Vi har snakket med helsepersonell som har latt være å klippe opp infubulasjonen i den tro at det er kvinnens ønske – mens kvinnen derimot ønsket å bli åpnet. Men ingen spurte henne, i hvert fall ikke slik at hun forstod. Andre klippet både to og tre episiotomier for å slippe å klippe opp infubulasjonen. Vi har snakket med helsepersonell som har sydd kvinner igjen etter fødselen i den tro at det var kvinnens ønske, uten at de hadde diskutert det med kvinnen på forhånd. Sett fra et medisinsk synspunkt skal infubulasjonen åpnes i forbindelse med en fødsel og det er forbudt ved lov å sy igjen etterpå (Tidsskrift Norsk Lægeforening nr 19. 2004: 124, detaljerte henvisninger i teksten er sløffet her).

4.1 Likestilling i mottak av helsetjenester

Likestilling i mottak av helsetjenester er et spørsmål om rettferdig fordeling av ressurser, om organisasjonsutvikling og om kvalitetssikring. Helsetjenesten er en svært viktig premisleverandør for velferdsstaten. Av den grunn er fokuset på like rettigheter til mottak av helsetjenester av avgjørende betydning for velferdsstatens legitimitet. Likestilling av pasienter er fortsatt underkommunisert, og må få et langt sterkere fokus.

Likestillingsperspektiv i helse betyr å fokusere på at alle samfunnsborgere får likeverdige tjenester. Det avdekkes stadig nye områder hvor kvinner og menn forskjellsbehandles. Kvinner og menn blir møtt av helsetjenesten på ulikt vis, og inntrykket er at tradisjonelt baserte kjønnsstereotyper fortsatt ligger til grunn for helsetjenestens vurdering av den enkelte pasients behov. Ulikhet i helse viser seg også ved etniske forskjeller, og erfaringene viser at problemer som forklares eller forstås ut fra religiøse eller kulturelle forskjeller vanskeligere lar seg løse enn om man fokuserer på likheter før man fokuserer på forskjeller. Andre pasientgrupper opplever også dårligere tilbud enn andre, enten det bunnar i andre diagnoser, språkproblemer, rusmiddelmissbruk eller annet.

Det har vært gjennomført forskning på området kjønn og helse som klart bekrefter betydningen av kjønn for i hvilken grad man blir prioritert av helsetjenesten. NOU-rapport 1999:13 Kvinners helse i Norge var en vesentlig bidragsyter til erkjennelsen og forståelsen av dette som problemområde. Innledningsvis (s. 13 og 14) beskriver rapporten de sentrale delene av problemområdet:

1 Kvinner opplever andre symptomer enn menn. Kvinner har mindre makt og innflytelse i samfunnet generelt og i helsevesenet spesielt. Kvinner snakker annerledes om sykdom. Kvinner har noen andre sykdommer enn menn. Mange av sykdommene arter seg ulikt for kvinner og menn. Kvinner føder barn, og har fremdeles hovedomsorgen for de barna de får. Kvinner bruker helsetjenesten på en annen måte enn menn og gir oftere uttrykk for at helsevesenet ikke tar dem på alvor. Kvinner har, også fordi det er flest kvinner blant de gamle i Norge, flere kroniske sykdommer.

2 Medisinsk forskning utelukker ofte kvinner i datainnsamlingen. Velferdsstatens ytelser tar ofte utgangspunkt i en stabil heltidsarbeider og arbeidshelsetiltak fokuserer oftere på farlige stoffer og kraftig støy enn på tunge løft og følelsesmessige belastninger i omsorgssektoren. Slik avdekker utredningen en gjennomgående mangel på kjønns-spesifikk kunnskap og kjønnsperspektiv.

Videre har Sveriges Kommuner och Landsting gitt ut oversikten "(O)jämsällhet i hälsa och vård - en genusmedicinsk kunnskapsöversikt", som redegjør for flere konkrete utslag av kjønnsbaserte skjevheter i svenske helseprioriteringer. Her understrekes det videre at slike kjønnsbaserte skjevheter blir forsterket når man kontrollerer for blant annet alder, etnisitet og sosial bakgrunn. Vi finner også i Norge slike resultater, blant annet relatert til barselomsorg overfor innvandrerkvinner.

Mange personer med innvandrerbakgrunn/minoriteter er ressurssterke. Men statistikken viser at i tillegg til å ha dårligere helse, skårer innvandrere svakere på en rekke andre levekårsindikatorer. Dårligere levekår kombinert med erfaringer fra migrasjon, kortere botid i landet, manglende språkforståelse, manglende kunnskap om helsevesenet, og manglende nettverk påvirker deres helsetilstand i negativ retning. Kvinner med innvandrerbakgrunn er en utsatt gruppe i levekårsundersøkelser.

Ifølge Stortingsmelding nr.12 (2008-2009) "En gledelig begivenhet" - Om en sammenhengende svangerskaps-, fødsels- og barselsomsorg som ble behandlet på Stortinget 15. mai 2009 er det nødvendig å tilrettelegge bedre og særskilt for å sikre fødende kvinner med innvandrerbakgrunn likeverdige helsetjenester.

Tilretteleggingen må ta høyde for språkproblemer, kulturelle ulikheter, kort botid for nyankomne, at svangerskap og fødsel kan være minoritetskvinneres første møte med norsk helsetjeneste, en annen risikoprofil, eksisterende krysspress mellom tradisjonelt praksis og råd fra helsepersonell, økt antall dødfødsler, en lavere deltakelse i fødselsforberedende kurs og at enkelte kvinner er kjønnslemlestet.

Helsesektoren mangler både helsefaglig og kulturell kompetanse for å takle helseutfordringene blant innvandrere. Det er nødvendig å bygge opp denne kompetansen på flere plan både i spesialist- og primærhelsetjenesten. Kompetansen må også utvikles lokalt.

Myndighetene må sørge for at alle arbeidstakere som skades eller blir syke på grunn av sitt arbeid gis rett til yrkesskadeerstatning. Dagens lov om yrkesskade er laget av og for menn i en tid der menn var primærforsørger i husstanden. Slik er det ikke lenger. Kvinnepanelet mener lov om yrkesskade også må omfatte sykdommer og skade som forekommer på kvinnedominerte arbeidsplasser.

TILTAK:

- **Det må jobbes aktivt for at kvinner får like god behandling og helsetjenester, som menn ved samme type plager.**
- **Kvinnens særlige premisser og behov må i større grad anerkjennes.**
- **Det må jobbes aktivt for å øke kunnskapen (herunder økt forskningsinnsats) om kvinnehelseplager eller -belastninger, enten disse er biologisk eller sosialt betingede.**
- **Bevisstgjøring om de ulike diskrimineringsgrunnlagene og deres betydning for helsetjenestene må inn i utdanning og videreutdanning for alle som arbeider i helsevesenet.**
- **Brukermedvirkning – bygge opp unge kvinner med minoritetsbakgrunn.**
- **Kompetansebygging – helsefaglig og kulturell kompetanse, må styrkes både i primær- og spesialisthelsetjenesten.**
- **Innsatsen og ressursene til kvinnegrupper der man kan dokumentere særlige behov eller dokumentere ulikhet i tilbud om helsetjenester må målrettes og økes.**
- **Psykiske lidelser og muskel- og skjelettlidelser må anerkjennes som yrkesskade.**

4.2 Mødre med barn med funksjonsnedsettelse

FAKTA

Rapporten "Helsestatus til foreldre til barn med nedsatt funksjonsevne" sier dette om helsa til mødre som har funksjonshemmede barn: Hun er oftere sykemeldt, og over lengre tid, enn mødre som har friske barn. Unge mødre er mest utsatt. Hun er oftere plaget med langvarig sykdom. Hun har oftere behov for lege og fysioterapeut, eller er innlagt på sykehus. Hun er oftere på rehabilitering eller attføring. Hun er oftere utenfor arbeidslivet når barna er

små, senere jobber hun mer deltid enn andre mødre.

Kilde: www.Forskning.no Unge mødre sliter mest.

Et funksjonshemmet barn får også konsekvenser for mors karriere, men ikke for fars. Mødre til funksjonshemmede barn går senere ut i jobb enn mødre som har friske barn, og de går oftere ut i deltidsjobb enn andre.

Men utdanning er en viktig nøkkel. Mødre med høy utdanning jobber nesten like mye som andre, mens forskjellen er stor blant de med lav utdanning.

– Noen mødre sier at nettopp fordi de har et funksjonshemmet barn, er det viktig å ha noe annet å tenke på. Mens andre mødre sier det helt motsatte: De har det så travelt med å springe fra kontor til kontor for å få hjelp, at det er vanskelig å kombinere det med jobb.

En del sier at det største problemet er usikkerheten rundt at hjelpeapparatet faktisk gir det de sier de skal. Det andre problemet er "kontorshopping" – for å få barnets hverdag til å gå i hop. Kontorene er dessuten bare åpen i normalarbeidstid og da må de være vekke fra jobb for å ordne opp, eller de velger å være hjemme og ta mer ansvar for barnet selv.

TILTAK:

- **Kvalitetssikring av tilbud til barn med funksjonsnedsettelse og deres familier.**
- **En Brukerstyrt Personlig Assistanse-ordning som også kan inneha en fullmektigfunksjon i forhold til offentlige myndigheter.**

4.3 Unge mødre

Forsker Ivar Brevik har uttalt følgende:

"Nyfattigdommen forties, eller aksepteres, eller pakkes inn i svulstige og forførende talemøter om solidaritet og rettferdig fordeling. (...) Fattig er noe man er hver dag, her og nå. En kan ikke skjule seg bak å avvente resultater av utredninger og behandlinger."

Valgfrihet

Et viktig perspektiv i likestillingen og i feministisk arbeid er individets valgfrihet. I Norge har kvinner

rett til selvbestemt abort (1978). At vi har fått en abortlov, er en seier for kvinnefrigjøringen. Abortloven gir kvinner et reelt valg. Men enkelte unge jenter og jenter/kvinner med funksjonsnedsettelse opplever at de blir presset til abort. Det er ingen selvbestemt abort, så lenge de blir tvunget til å ta abort. Loven er på plass, men holdningene i samfunnet og strukturene er ikke i samsvar med loven. De opplever både tabu og stigma knyttet til sin graviditet. Dersom en ung jente føder barn, og ikke har hatt tilknytning til arbeidslivet de 6 siste månedene før fødsel, har hun kun rett til engangsstønad på kr 35 263,- (For en kvinne som har vært i arbeid i for eksempel 6 år, vil hun få utbetalt full lønn eller 80 prosent av sin lønn i ca ett år.) Det betyr "de fattige" får mye mindre støtte fra staten, enn det de med høy inntekt og tilknytning til arbeidslivet gjør. En annen viktig årsak til at unge gravide føler seg tvunget til å ta abort er deres økonomiske situasjon.

Kvalifisert veiledning

For mange kan det å ta abort være en tung og smertefull prosess. De unge gravide trenger kvalifisert veiledning og støtte, under valgsituasjonen. De trenger å møte profesjonelle som både kjenner til mødrenes rettigheter, og det presset jentene opplever. Den profesjonelle må være løsningsorientert, og uansett hva den gravide måtte velge, skal hun bli møtt med respekt for sitt valg. Mange blir stigmatisert, utstøtt og blir alene både under graviditeten og etter fødselen.

Flere jenter og kvinner opplever å bli møtt med holdninger blant ansatte i hjelpeapparatet som ikke er i samsvar med det som står i loven eller forskriftene. Når de profesjonelle møter sine brukere med nedsettende eller moraliserende holdninger, forsterkes avmaktfølelsen hos den gravide. Sosialantropolog Torunn Arntsen Sørheim skriver i sin undersøkelse: Vanlige kvinner – uvanlige utfordringer (1998):

«Barnelegen sa at du skjønner vel at du ikke har fått deg noen førerhund... En annen barnelege sa at han (sønnen) får dere nok mye hjelp av. Jeg følte at kjærligheten var fullbyrdet da vi fikk barn. Det er en naturlig del av livet det å få barn.» Kvinnen påpeker at hun selvfølgelig ikke fikk barn for at barnet skulle være hennes hjelper.

Lavterskel tilbud

Noen unge mødre kan oppleve at det er få lavterskel tilbud til dem. De trenger ofte støtte til å lykkes med sin morsrolle. Noen som sliter med fødselsdepresjoner, kan oppleve at barnevernet lett blir koblet inn. De trenger ikke barnevernet, men først og fremst omsorgspersoner som kan hjelpe dem med å komme over den fasen som den unge moren opplever som tung. Det kan være behov for hjelp i en kortere eller lengre periode.

Kvinnepanelet ser at utfordringen med å øke sosiale stønader for familier med sårbar økonomi, vil kunne føre dem i passivitet og langvarig fattigdom. Derfor mener Kvinnepanelet at et utdanningsprogram eller kvalifiseringsprogram vil være et godt tiltak for å få mødre ut i arbeid.

TILTAK:

- **Unge gravide trenger veiledning både i valg-situasjonen og etter fødsel. Tiltak som Amatheia, Home-start og andre frivillige organisasjoner må få økt støtte til å hjelpe unge mødre (par) som blir gravide eller blir foreldre.**
- **Staten må utarbeide utdanningsprogram til unge mødre, og hjelpe dem både med å fullføre utdanning og kvalifisere seg inn i arbeidslivet.**
- **Barnehage må være gratis.**
- **Foreldrekurs, støtte og veiledning til å være gode omsorgspersoner.**
- **Etablere mødre hjem for unge mødre.**
- **Fleksible studentbarnehager, slik at mødre kan få tatt deltidsutdanning, som ofte foregår på ettermiddagstid.**

5

UNG, SEXY OG LIKESTILT?

De fleste liker å ta seg godt ut. Sprade med nye plagg. Samtidig er det noe skammelig ved å være for opptatt av utseende. Den ambivalensen Beauvoir beskriver som en del av kvinnerollen, har vært sentral i feminismens forhold til det rådende kvinneidealet. Vi vil pynte oss, men vet at vi risikerer å bli redusert til pynten. Til å bli den søte snella som står bak kjæresten sin på fest. Hun som ingen husker hva sa, bare hvordan hun så ut. Kvinner vil bli begjæret, men samtidig ikke redusert til sitt ytre. Det finnes sikkert kvinner som behersker denne balansegangen til fulle, som aldri har følt et snev av utmattende ambivalens i møte med kvinnelighetskravene, men jeg tror de i så fall representerer unntaket. (...)

Ungdom leker. De tester ut sin seksuelle identitet, mener forskerne. Gjennom lek med symboler finner de seg selv. Bak disse uttalelsene durer en melodi basert på individualismes store teoretiker Anthony Giddens. Tegnene og symbolene ungdommene anvender, betyr ikke noe i seg selv, men lekes med. De er selvrefleksive aktører i et samfunn hvor verken kjønn, klasse eller etnisitet begrenser individets utfoldelse. Det er ingen forskjell på å få poeng for rumpa si og legge ut bilder av seg selv på Facebook, alt er bare tegn. Forskerne vil ikke være moralske og er på lag med den reflekterte ungdommen.

Helseth, Hannah. Generasjon sex, Manifest as, (september 2010).

5.1 Kropp, sex og skjønnhetsidealer

FAKTA:

KROPP: 49 prosent av norske kvinner mellom 18 og 35 kunne tenke seg å ta plastisk kirurgi. Hvis en kvinne har lav utdannelse, psykiske problemer og har hatt spiseforstyrrelser så øker sjansen for at hun ønsker å ta plastisk kirurgi.

KILDER:

Artikkel: <http://www.napha.no/file2.axd?fileID=3a535bf3-103e-4d99-bf1c-63a4736050ed>

Artikkel: <http://www.napha.no/file2.axd?fileID=491dd7fc-1413-4304-95f7-6b0bf132ea0b>

PSYKISK HELSE: Mellom 1992-2002 økte andelen gutter og jenter som er misfornøyde med eget utseende. 70 prosent av jentene skulle ønske de veide mindre. Andelen jenter som rapporterer selvmordsforsøk har økt fra 10,6 til 13,6 prosent (guttenees tall holdes stabilt på 6 prosent)

Kilde: "Ung i Norge – psykososiale utfordringer" av Ingela Lundin Kvalem og Lars Wichstrøm.

Det er i dag langt større åpenhet om seksualitet i samfunnet. Dette har kommet kvinner til gode siden vår seksualitet tradisjonelt har vært langt mer skambelagt. Samtidig har press fra skjønnhetsindustri og pornoindustri aldri vært større, dette retter seg mot unge jenter som konsumenter og objekter. Redd Barna har lenge vært et talerør mot seksualiseringen av barndommen. Dette er en kritikk Kvinnepanelet støtter. Pornofisering av ungdomskultur og seksualisering av barndom tjener industrien, men ikke barn og unges trygget. Undersøkelser viser at halvparten av unge jenter har et dårlig forhold til kroppen sin, og plastisk kirurgi har blitt normalisert. Mange kvinner skammer seg og er misfornøyd med kroppen de har, og sammenligner seg med uoppnåelige skjønnhetsidealer. Det er ikke et mangfold av skjønnhet og idealer som blomstrer i den seksualiserte kulturen, men et bestemt type kroppsideal og et pornografisk uttrykk som dominerer.

Pornografi

Mange ungdom møter porno før de har et seksuelt møte med en annen kropp, og pornografiske uttrykk

har spredd seg til ulike medier, som musikkvideoer, moteserier, reklame og selvpresentasjonssider på nettet som deiligst.no. Ungdom oppfordres til å sprengre grenser heller enn å finne ut hvor egne grenser går. Denne kommersialiseringen av seksuelle uttrykk gjør behovet stort for ikke-kommersielle aktører som snakker om seksualitet, kropp og kjønn. Ungdom får et altfor ensidig og feilaktig bilde av hva sex er og skal være.

Kvinnepanelet anerkjenner alle menneskers rett til å bestemme over egen kropp og vil at alle skal ha muligheten til å danne seg et eget seksuelt rom, hvor de kan utvikle sin egen seksualitet, drømmer og personlige preferanser. Strengt kjønnsnormer, uoppnåelige skjønnhetsidealer, krav om seksualitet på pornoens premisser og påføring av skam hindrer seksuell frigjøring og trygghet. Et positivt trekk ved seksualiseringen er at jenter ikke lenger skal skamme seg over sin egen seksualitet, men vi må gjøre mer for at de større grad eier den selv.

Hore

Et av de vanligste skjellsordene blant ungdom i dag er «hore». Det sies på spøk, på alvor og som et snikende rykte som stempler slik ingen andre ord gjør. Ordet er markør for hvordan en skal være jente på en «riktig» måte. Blant guttene brukes ordet "homo" på samme vis. Gutter og jenter som utfordrer kjønnsrollene blir møtt med fordømmelse. Fordømmelsen begrenser alle. Dette gjelder både hvis en har minoritets- og majoritetsbakgrunn. Ryktespredning i minoritetsmiljøer om jenters eventuelle seksuelle erfaring kan føre til at noen foreldre øker kontrollen over jenta, og i de mest ekstreme tilfellene utsetter henne for vold og trusler. Rykter henter makt fra en kollektiv påføring av skam. Det eneste som hindrer stigmaet er at andre tar deg i forsvar. Det er et kollektivt ansvar å hindre at noen stigmatiseres. Mange av konfliktene blant ungdom handler om kropp og seksualitet, og stempling og ryktespredning er en effektiv måte å få makt over andre på.

Selvbevisstheten om eget utseende kan stjele energi og tankekraft fra andre og viktigere prosjekter. Det psykologiske eksperimentet «The swimsuit survey» har blitt gjennomført flere ganger med samme resultat. To grupper kvinner med like matteferdigheter løser de samme oppgavene. Kvinnene i den ene gruppa får kun ha på seg badedrakt, mens de i den andre gruppa er normalt kledd. Kvinnene i badedrakt presterer konsekvent langt dårligere. Jo mer avkledd, jo mer selvbevisst blir kvinnene og jo dårligere er deres intellektuelle prestasjoner.

De nye idealene

Å bli sett, beundret og betraktet er deilig. Det er menneskelig å være forfengelig, men det burde ikke bli det viktigste. Unge jenter bør vokse opp med idealer som vektlegger hva du gjør og mener, ikke hvordan du ser ut, ter deg og kler deg. Jenter og kvinner utsettes for glansede bilder av kvinner som ikke finnes i virkeligheten, disse bildene burde merkes. Det franske motebladet Marie Clarie utgav et nummer hvor alle bildene i magasinet var uretusjert. Når et anerkjent moteblad kan gjøre det, burde andre aktører få det til.

Jenter fra etniske minoriteter

Det store flertallet av jenter fra etniske minoritetsmiljøene kommer ikke fra hjem og kulturer hvor det er strenge krav om å tildekke seg. Ønsket om å bli sett, begjæret og betraktet er like utbredt blant jenter fra etniske minoriteter. Mange jenter sminker seg, framhever ansiktet og fremhever sine kroppsformer, men kan samtidig bruke hijab og dekke til hele kroppen. Mange av disse jentene definerer seg selv som frie og integrerte. For dem handler ikke frihet og likestilling om å velge mellom hijab og ikke hijab, men om retten til å si sin mening, ta utdanning, retten til å synliggjøre sin kvinnelighet på sine premisser, med eller uten sminke.

De skiller seg ofte fra de jentene som blir utsatt for streng kontroll fra sine foreldre og brødre. For disse jenter kan pubertetsalderen være årsaken til strengere kontroll fra foreldrenes side. Den danske antropologen Marianne Nøhr Larsen sier at i disse hjemmene kan også alt som har med kropp, seksualitet og gutter å gjøre, være tabu.

For mange jenter med minoritetsbakgrunn kan det være vanskelig å finne sin plass i et ungdomsmiljø hvor sex og nakenhet har sterkt fokus.

TILTAK

- **Merking av retusjerte bilder av personer i bruk for kommersielle formål.**
- **Styrket seksualundervisning i skolen.**
- **Kurs i selvforsvar og grensesetting for jenter i skolen.**
- **Jobbe aktivt for å forebygge seksuell trakassering på skolen.**
- **Begrense porno og reklame for slankeprodukter og plastisk kirurgi.**
- **Ungdomsorganisasjoner bør i større grad sette de smale skjønnhetsidealene i fokus.**
- **Organisasjoner som MIRA-senteret hvor mino-**

ritetsjenter kan diskutere spørsmål knyttet til kropp, seksualitet og rettigheter, bør opprettes i alle regioner.

5.2 Unge jenter - seksuelle overgrep og seksuell trakassering

Det er vanskelig å si noe sikkert om antall voldtekter i Norge, men Voldtektsutvalget har gjort et konservativt estimat på mellom 8000 og 16000 voldtekter i året.

NOVA-undersøkelsen fra 2007 gjennomført blant avgangselever ved videregående skoler viser at 9 prosent av jentene og under 1 prosent av guttene rapporterte om voldtekt eller voldtektsforsøk. De store representative undersøkelsene på vold, som Lundgren 2000 (Sverige), NIBR 2005 (Norge) og tilsvarende seinere undersøkelser, samt NOVA-rapport 20/07, viser at unge jenter ofte utsettes for en annen type vold enn det eldre kvinner gjør. Volden de unge jentene utsettes for er oftest utenfor parrelasjoner, den er overveiende seksualisert og undersøkelsene avdekker til dels grov seksualisert vold.

Voldtektsutvalget skriver helt i begynnelsen av NOU 2008: 4 Fra ord til handling:

”Voldtekt kan være et av de mest krenkende og traumatiserende lovbrudd et menneske kan utsettes for og representerer en særlig utfordring for både rettsapparatet og helsetjenesten. Utvalget mener det derfor er svært viktig at samfunnet tar i bruk en lang rekke virkemidler innenfor alle sektorer for å forebygge og bekjempe voldtekt.”

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2008/nou-2008-4/7.html?id=497711>

Kvinnepanelet stiller seg bak Voldtektsutvalgets uttalelse. Utvalget påviser i rapporten at voldtekt er et betydelig samfunnsproblem i Norge og etterlyser vilje til handling fra offentlige myndigheter. Når vi vet at unge jenter/ungdom er særlig utsatte for ulike former for seksuelle overgrep, blir det desto viktigere å fokusere på dette problemet.

Unge jenter

Svært mange ungdommer opplever seksuell trakassering, voldtekt og annen kjønnsrelatert vold. Dette

er et alvorlig samfunnsproblem som må adresseres.

Erfaringene fra Krisesenteret viser at unge gutter ofte er opptatt av å vise respekt og hensyn til det jentene sier. De tar sterk avstand fra voldtekt av jenter. De er opptatt av likeverd og har et positivt kvinnesyn. Men samtidig rangerer og kategoriserer de jentene. Det er noen jenter det ikke er så veldig nøye med, som for eksempel de som er ”flyfiller” eller ”madrasser”; med andre ord lett tilgjengelige. Dette er i følge guttene jenter som ofte skifter kjæresten og som ofte drikker seg fulle eller går på stoff. Guttene var også tydelige på at av og til når man er påvirket, kan en bli revet med og gjøre ting man angrer på senere. Jentene som Krisesenteret møter forteller at de hadde klocketro på at de var ”udødelige”; voldtekt og overgrep skjer bare med jenter i en viss kategori.

Jenter bør få faktabasert informasjon om voldtekt og overgrep. Flertallet av overgrepene skjer ikke ute i mørke gater. Det er ofte menn og gutter de kjenner, og overgrepene skjer ofte på de tilsynelatende trygge stedene. Det kan være på en fest, i deres eget hjem, på en hyttetur eller på en firmareise. Voldtekt skjer ofte når jenter er i en sårbar situasjon og har behov for omsorg og støtte eller når hun er påvirket av alkohol, uten at det fratar overgriperen ansvaret for hans ugjerning.

Skolehelsetjenesten

En del ungdommer har erfaring med å oppsøke skolehelsetjenesten og helsesøstrene når de har problemer. Dette kan være en mulig innfallsport for å komme i kontakt med dem og sette i gang tiltak når det gjelder arbeid mot vold og overgrep. De unge må sikres et adekvat behandlingstilbud. Det finnes undersøkelser som viser at ofre for overgrep har forhøyet risiko for å bli utsatt for ytterligere overgrep.

Voldtekt er en grov forbrytelse mot en person. En voldtekt er både et fysisk og et psykisk angrep. I de aller fleste tilfeller sliter den som har blitt voldtatt med skam og skyldfølelse. Denne skammen kan bli ytterligere forsterket av utsagn som – ”du går jo så utfordrende kledd”, ”du skulle ikke ha drukket så mye” eller ”du skulle ikke ha gått ut så sent”. Kommunene må ha beredskap for å hjelpe ungdom som blir utsatt for seksualisert vold. Skolene må sette seksualisert vold mot ungdom på dagsorden og diskutere problematikken med ungdom.

Ungdom og nett

En undersøkelse utført av Medietilsynet som heter ”Barn og digitale medier i 2010” viser at 14 prosent

av barna har opplevd å få uønskede seksuelle kommentarer på internett i løpet av det siste året. 8 prosent har blitt spurt om å sende nakenbilder av seg selv via internett. Ikke uventet har jenter opplevd dette i større grad enn gutter.

En annen undersøkelse utført av NOVA viser at over 41 prosent av jentene en eller annen gang har mottatt en seksuell henvendelse – mot kun 24 prosent av guttene. Videre viser studien at en av fire jenter har fått tilbud om å ha sex via internett. 35 prosent av guttene og 25 prosent av jentene har fysisk møtt noen ”offline” som de først ble kjent med på nettet. De aller fleste har også gitt kontaklinformasjon til nettbekjentskaper. Under 5 prosent av slike fysiske møter ender i en eller annen form seksuell sjikane eller overgrep.

Videre viser undersøkelsen at ungdom som har et dårlig forhold til foreldrene sine langt oftere opplever seksuell pågåenhet eller seksuelle krenkelser på Internett. Det samme gjelder ungdom som opplever familieøkonomien som dårlig. De som oppgir at de har få eller ingen venner, har også høyere risiko for å oppleve seksuell pågåenhet på Internett. <http://www.forskning.no/artikler/2010/april/247917>

Det er viktig at ungdom har arenaer for å diskutere og reflektere over spørsmål og erfaringer knyttet til nettbruk og seksuell sjikane, sammen med en kompetente fagpersoner.

TILTAK:

- **Opprustning av skolehelsetjenesten.**
- **Helsesøster og sosiallærer må informere og ha dialog med barn og unge om seksualisert vold, fysiske og psykiske konsekvenser og ikke minst hvilket hjelpetilbud finnes i kommunen.**
- **Tiltakene som ble foreslått av Voldtektsutvalget i NOU 2008: 4 må gjennomføres. Forslaget om innføring av en egen enhet i politiet, SEPOL, må prioriteres.**
- **Det må gjennomføres en nasjonal undersøkelse som kartlegger voldtekt.**
- **Det må foretas en evaluering av de av tiltakene foreslått av voldtektsutvalget, som er gjennomført.**

5.3 Likestilling som tema blant elevene

FAKTA

En diskusjon om kjønnsforskjeller, spesielt hva en eventuelt mener er uønskede kjønnsforskjeller, er viktig. Når gutters læringsutbytte (målt ved karakterer) systematisk over flere år synes å være dårligere enn jenters, gir dette en grunn til bekymring. (...) Det er imidlertid grunn til bekymring når det er systematiske kjønnsforskjeller i læringsutbytte, uansett hvilken vei forskjellene går. Forskjellene får konsekvenser for elevenes framtidsmuligheter når det gjelder utdanningsvalg.

Mange unge jenter og gutter har en klokkeetro på at Norge er et likestilt land. Noen sier til og med at likestillingen er kommet altfor langt, slik at det har ført til diskriminering av gutter.

Slik det er i dag reproduserer og forsterker skolen forskjeller, ulikheter og kjønnsnormer. Kvinnepanelet reagerer på at til tross for dette, tar ikke skolene likestilling på alvor. Handlingsplan for likestilling er lite brukt og lite kjent i skolene.

Likestilling, kjønn og seksualitet er grundig innarbeidet i læreplanene, men undersøkelser viser at undervisningen på disse områdene er mangelfull og lite kunnskapsbasert. Dette reflekteres i holdningene i samfunnet. Kjønnsstereotype holdninger står fortsatt ganske sterkt blant mange av dagens skoleelever. Dette kan bli ytterligere forsterket, dersom lærere og øvrige ansatte i skolen mangler kunnskap og kompetanse på hvordan de kan fremme likestilling. Dette brytes ikke med mindre disse voksenpersonene blir oppmerksomme og kritiske til sine holdninger og til sin egen praksis som rollemodell overfor ungdom. Dette gjelder læreres utøvelse som pedagoger, så vel som helsesøstre eller skoleledelse.

Skolene og lærerne må være rustet med kunnskap, kompetanse og normbrytende verktøy til å utfordre elevenes kjønnsstereotype forestillinger og forestillinger om Norge som et likestilt land.

Frafall

Vi støtter Mannspanelet i deres betraktninger angående gutter og frafall i skolen. Men gutters frafall handler også om kvinner, fordi det har betydning for guttenes familier.

Elevene må få kjennskap til konsekvensene manglende fullført utdanning kan få for dem selv og deres framtidige familie. Denne diskusjonen og refleksjonen må tas inn i klasserommet.

Det er mange jenter med minoritetsbakgrunn som tar høyere utdanning. Men mange jenter med minoritetsbakgrunn opplever også at foreldrene ikke ønsker at de skal ta høyere utdanning, nettopp fordi de er lovet bort til en gutt fra hjemlandet med lav utdanning. Dersom jenta tar høyere utdanning enn sin tilkomne mann, vil det skape maktubalanse i hjemmet. Med andre ord, kvinnen kan få mer makt enn mannen, ved å ta høyere utdanning. Det er også foreldre som mener at jenter ikke trenger å ta høyere utdanning, fordi hun likevel ikke skal ut i arbeid. I noen hjem heter det, ”i vår slekt blir ikke menn forsørget av kvinner, kvinner oppfører seg ikke som menn”. Denne utfordringen kan mange jenter oppleve. For dem handler ikke frihet først og fremst om å velge sin ektefelle, men å få lov til å skaffe seg en utdanning. Det påpekes også i LDOs årsrapport at mange kvinner med minoritetsbakgrunn blir hjemmeverende til tross for at de har tatt høyere utdanning.

Frafall blant samisk ungdom

De tradisjonelle næringsveiene til urfolk som jakt, fiske og reindrift er avtagende som levebrød i hele det samiske samfunnet. Dette antas å være en av årsakene til de sosio-økonomiske utfordringene de samiske samfunnene står overfor.

En av de største truslene for utvikling av det samiske samfunnet er tendensen om at samiske menn faller ut av utdanning. Så mange som 70 prosent av unge menn i Finnmark fullfører ikke videregående utdanning. På den andre siden er det kvinner som tar utdanning. Følgene av dette er at de flytter ut av nærmiljøene, slik at det er bruk for deres kompetanse. Denne utviklingen, med skjev alders- og kjønnsfordeling i lokalsamfunnene, er svært uheldig for det samiske samfunnet/Finnmarksamfunnet. Den samme utfordringen ser man også i andre små samfunn i landet, men størst er problemet i nord – og man ser akkurat de samme tendensene i hele Nordområdet. Dette er altså verken et norsk eller samisk problem, heller et Nordområdeproblem.

De sosiale konsekvensene av dette er ennå ikke utredet. Men når jentene tar utdanning og flytter ut av lokalmiljøet, blir guttene og mennene igjen.

Rådgivningstjenesten

Om gutter og jenter velger tradisjonelt eller ikke, vil ha mye med hva slags veiledning de får i forbindelse med sine utdannings- og yrkesvalg. Ungdom trenger kompetente og kvalifiserte rådgivere som har kjennskap til både utdanningssystemet og arbeidsmarkedets behov. Rådgiverne må ha kompetanse på det ulikestilte samfunnet og kunne guide elevene vekk fra kjønnsstereotype forestillinger om egne muligheter og begrensninger.

Bevisst fokus på likestilling gir den enkelte større valgmuligheter og fremmer et mer likestilt samfunn. Rådgivere må også kunne bevisstgjøre elevene om framtidige økonomiske konsekvensene av egne valg som for eksempel å være hjemmegående eller ikke å ta utdanning.

I dag har vi en rådgivningstjeneste som både er preget av få ressurser og lav kompetanse. Elever opplever den som tilfeldig. Det må derfor stilles kompetansekrav til rådgivere, herunder formell utdanning, erfaring fra arbeidsliv og kjennskap til utvikling og fagområder innen arbeidslivet.

For å forebygge frafall er det viktig at foreldre gjøres oppmerksom på hvordan deres holdninger til skole, utdanning, fag og lærere påvirker deres barns mulighet til å lykkes i skolen og i arbeidslivet. Skolen må ha kunnskap og kompetanse på foreldrenes betydning i barns læring og valg av videregående opplæring. Mors utdanningsnivå har størst betydning for elevenes læring og utdanning.¹

Kvinnepanelet tror ungdom selv kan være den viktigste drivkraften for å løfte likestilling som tema i skolen. Mulighet til å reflektere over viktige spørsmål i hverdagen kan gjøre at flere ser muligheter for å endre samfunnet. Vi mener at skolen i mye sterkere grad bør være med på å fremme slike diskusjoner.

TILTAK:

- **Skolen må i større grad diskutere likestilling. Dette kan trekkes inn i alle fag.**
- **Forskningsbasert opplæring i kjønnsroller, likestilling i samfunnet, seksualitet og seksuell trakassering i lærerutdanning, rektorutdanning samt etter- og videreutdanningstilbud.**
- **Lærere må ha kjennskap til utbredelsen, årsakene og virkningene av seksuell trakassering i skolen. Dette må være en viktig del av arbeidet mot mobbing i skolen.**
- **Skolene må ha en aktivitets- og rapporteringsplikt knyttet til sitt arbeid for å skape likestilling i skolen.**
- **Skolehelsetjenesten må styrkes og være i stand til å ivareta alle elevers behov for hjelp, støtte og informasjon.**
- **Arbeidet mot frafall under videregående opplæring må fortsette og styrkes. Det er særlig viktig at det samiske samfunn fokuserer på sammenhengen mellom kjønn og utdanning.**

¹ <http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/NIFU20STEP-20Rapport2013-20095b15d.pdf>

6

VEIEN VIDERE

Fra debatten om LDO skiver Cathrine Holst:

“I motsetning til det gamle Likestillingsombudet, er dagens Likestillings- og diskrimineringsombud ikke bare et ombud for kjønnslikestilling; det “skal bekjempe diskriminering og fremme likestilling uavhengig av blant annet kjønn, etnisitet, funksjonsnedsettelse, språk, religion, seksuell orientering og alder”. Da forslaget til ny diskrimineringsombudslov var på høring, hadde flere instanser vært kritiske. Likestillingsombudet selv hadde for eksempel ønsket seg et eksklusivt organ for lovhåndheving og pådrivervirksomhet knyttet til kjønnslikestilling. Man var redd for at arbeidet for kjønnslikestilling ville bli nedprioritert under et nytt superombud, blant annet fordi bekjempelse av kjønnsdiskriminering kan kreve andre tilnærminger og virkemidler enn bekjempelse av for eksempel etnisk diskriminering. Et samlet storting - minus FrP - gav likevel sin tilslutning til superombudet, under den forutsetning at ingen typer av diskriminering ble nedprioritert.”

Videre skriver hun:

“Ombudsdebatten i de siste to valgkampene har (...) blitt reist fra litt ulike hold – og dreid seg om litt ulikt. Én innfallsvinkel har vært at ombudet må legges ned, fordi «problemene» det er satt til å håndtere i realiteten ikke finnes: Kvinner flest er alt ressurssterke og likestilte – og i den grad de ikke er det, gjør ombudet ingenting fra eller til.”

KILDE: <http://www.idunn.no/ts/nnt/2009/03-04/art18>

6.1 Likestilling og diskrimineringsombudet (LDO)

FAKTA:

LDO har i dag både lovhåndhever- og pådriveroppgaver på likestillings- og diskrimineringsområdet. Dette innebærer at LDO, ved siden av å behandle klager på diskrimineringslovbrudd og gi veiledning om klager, også skal drive fram likestilling på ulike grunnlag innen mange samsfunnsområder og på ulike sektorer. Mandatet, som er forankret i lov er bredt. Tilbudet skal være et landsdekkende med lav terskel for å ta opp saker og å få veiledning.

LDO er et av de viktigste virkemidlene i likestillingsarbeidet. Kvinnepanelet ser at oppgavene er omfattende, og at det ikke alltid er enkelt å forene de to rollene.

Kjønn er overgripende for alle diskrimineringsgrunnlag, og Kvinnepanelet ønsker økt kompetanse i LDO innenfor alle felt. Kvinnepanelet ser at det er behov for økt trykk på pådriveroppgavene på likestillings- og diskrimineringsområdet slik at det kan stimuleres til at oppgavene blir tatt på alvor og fulgt opp. Dette er viktig både når det gjelder kommunene, fylkene, staten og privat sektor. Det er heller ikke "filialer" i distriktene som kan påvirke og følge opp kommunene. Det bør derfor vurderes om pådriverarbeidet er bedre tjent med en annen organisering, som gir større muligheter for å få gjennomslag.

Kvinnepanelet ser også at pådriverrollen bør organiseres slik at det er mulig for regjeringen å sette reell makt bak kravene. Likestillingsområdet bør organiseres slik at det gis mulighet for regjeringen til å følge opp og sørge for at politikken blir gjennomført i praksis. Departementene kan instruere direktorat, fylkesmenn og kommuner, men kan ikke instruere LDO.

Kvinnepanelet krever også at LDO har større trykk når det gjelder å følge opp aktivitets- og redegjørelsesplikten. LDO har i liten grad kontrollert oppfølgingen på dette området. Muligheten til å oppnå reell likestilling og realisering av rettigheter henger nøye sammen med rettighetsinformasjon. LDO må kreve at informasjonen til befolkningen formidles på en måte som tar hensyn til kjønnsmessige, sosiale, kulturelle og språklige forskjeller.

Når det gjelder LDOs lovhåndheveroppgaver er verktøyet LDO har til rådighet ikke sterkt nok. Her er det behov for å tilføre LDO større myndighet i klagesaker slik at det blir et poeng for den enkelte som utsettes for diskriminering å klage til LDO. I dag kan LDO kun treffe vedtak med pålegg i hastetilfeller. Kvinnepanelet krever at LDO skal kunne treffe vedtak, fastsette pålegg om retting med videre, tvangsmulkt og overtredelsesgebyr.

TILTAK:

- **Det må vurderes hvordan pådriver- og kompetanseoppgavene når det gjelder kjønnslikestilling skal organiseres, slik at likestillingsarbeidet får større påvirkning og gjennomslagskraft i kommunene, fylkene, i statlig og privat sektor.**
- **Kvinnepanelet krever at det opprettes koordinertstillinger for likestillingsarbeid hos alle fylkesmennene.**
- **Kvinnepanelet krever at LDO får større myndighet og tilgang til reaksjoner i enkeltsaker om diskriminering.**
- **Kvinnepanelet ber departementet om å evaluere LDOs arbeid knyttet til kjønnsdiskriminering.**
- **Oppfølging av aktivitets- og redegjørelsesplikten og informasjonsplikten må styrkes, både i LDO og i all offentlig virksomhet.**

6.2 Statens informasjonsplikt

FNs kvinnekomité har i senere år understreket betydningen av at rettskunnskap, for å nå fram, formidles på en måte som tar hensyn til kjønnsmessige, sosiale, kulturelle og språklige forskjeller. En undersøkelse av hvordan statens plikt til å informere innvandrerkvinner om deres rettigheter gjennomføres, viser at disse kravene ikke oppfylles (Tina Nordstrøm). Kvinnepanelet ønsker at staten skal ha like stort og like systematisk fokus på informasjon om utdanningsmuligheter, skolesystem, arbeidslivet, vold mot kvinner, vern mot diskriminering etter likestillingsloven og diskrimineringsloven. Det må settes i gang informasjonskampanjer som gir kvinner mulighet til å bli kjent med sine rettigheter, muligheter og gi dem verktøy til å bruke systemet.

Forsker Petter Bae Brandtzæg fra SINTEF sier i en artikkel at han frykter en digital underklasse i årene som kommer. Han mener at digitaliserte tjenester begynner å handle om samfunnsdeltakelse og demokrati. Det kan være vanskelig for familier som lever under fattigdomsgrensen, eller rett over fattigdoms-

grensen (i begge kategoriene utgjør kvinner flertallet), å prioritere kjøp av en pc. Kvinnepanelet er bekymret over at mer og mer informasjon til borgere legges ut på ulike nettsider. Denne utviklingen kan gjøre det enda vanskeligere for kvinner som lever under sterk kontroll å få tilgang på informasjon. Når informasjonen heller ikke er oversatt til andre språk eller tilgjengelig for alle brukere, vil en stor gruppe kvinner ha problemer med å få informasjon om sine rettigheter, muligheter og verktøy for hvordan de kan bruke dem.

Kvinnepanelet oppfordrer staten og frivillige organisasjoner til å jobbe systematisk for å øke minoritetskvinnens kunnskap om sine rettigheter og ikke minst om de valgmulighetene som finnes i samfunnet. Et slikt arbeid med å gi generell informasjon om rettigheter til Kvinner med minoritetsbakgrunn drives i

dag av JURK. De holder foredrag på skoler, for andre organisasjoner og for det offentlige. I tillegg lager JURK brosjyrer på rettsområder der de får mange spørsmål, slik at klientene selv kan orientere seg om sin rettsstilling.

TILTAK:

- **Kvinnepanelet krever at staten innfrir sin informasjonsplikt om rettigheter.**
- **Kvinnepanelet krever at frivillige organisasjoner som jobber med utstrakt informasjonsarbeid blir sikret ressurser både til drift og aktivitet.**

VEDLEGG

Deltakere i Kvinnepanelet september 2010

Loveleen R. Brenna, forfatter og leder av Foreldreutvalget for grunnopplæringen, Jessheim (leder)

Kirsti Bergstø, barnevernspedagog, SV, Nesseby (nestleder)

Anne-Berit Kolås, uførepensjonist, leder Norges Handikappforbund Sørvest, Frekhaug.

Benedichte Limmeland, student, fylkespolitiker (H), Lyngdal.

Bushra Ishaq, student, Oslo.

Christine Koht, programleder, journalist, Oslo.

Gerd Malme, major i Forsvaret, Bardufoss.

Hannah Helseth, sosiolog /skribent, Tønsberg.

Hannah Wozene Kvam, artist, skribent, fast medlem av artistkollektivet Queendom, Oslo.

Ingrid Liland, student, Rørvik.

Iram Haq, skuespiller, Oslo.

Karen Pinholt, leder i Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile (LLH), Oslo.

Karianne Karlsrud, omsorgsarbeider, Jaren.

Lindis Sloan, rådgiver KUN Senter for kunnskap og likestilling, Steigen.

Lisbeth Normann, leder Norsk Sykepleierforbund, Oslo.

Malin Stensønes, direktør (barselpermisjon), Nesodden.

Margreth Olin, filmskaper og regissør, Oslo.

Mariann Fossum, dagarbeider på Krisesenter for kvinner, Bergen.

Ragnhild Dalheim Eriksen, festivalleder for Riddu Riddu, Samuelsberg.

Renathe Arevoll, leder Landsforeningen for barnevernsbarn, Skoppum.

Shabana Rehman Gaarder, journalist og forfatter, Oslo.

Sol Valland Schind, pensjonist, Bergen.

Solfrid Marthiniussen, skogbruksleder, styreleder Jenter i Skogbruket, Drammen.

Synnøve Hinnaland Stendal, teolog, Kirkerådet, Oslo.

Therese Anita Holmen, elektriker, Hauge i Dalane.

Trine Lise Sundnes, LO-sekretær, Oslo.

Utgitt av:
Kvinnepanelet 2010

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Internett: www.publikasjoner.dep.no
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefon: 22 24 20 00

Publikasjonskode: Q-1175 B
Omslagsillustrasjon: Siri Dokken
Design: GRØSET™

Trykk: Departementenes servicesenter 09/2010 - 1 500

